

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра економічної теорії та конкурентної політики

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Студента 2м курсу 8 групи

спеціальності

073 «Менеджмент»

спеціалізації «Управління в
сфері економічної
конкуренції»

Мунтяну Владислава
В`ячеславовича

Науковий керівник

доктор економічних наук
професор

Лагутін Василь
Дмитрович

Гарант освітньо-професійної
програми науковий

доктор економічних наук
професор

Уманців
Юрій
Миколайович

Київ 2019

ВСТУП

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	6
1.1. Сутність конкурентної політики держави.....	6
1.2. Механізм реалізації конкурентної політики держави.....	13
1.3. Нові можливості реалізації конкурентної політики в умовах євроінтеграційних процесів.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	28
2.1. Основні напрямки конкурентної політики України та фактори, що її визначають.....	28
2.2. Вплив процесу Асоціації України та ЄС на розвиток конкуренції у вітчизняній економіці.....	35
2.3. Оцінка ефективності конкурентної політики України в умовах євроінтеграції процесів.....	42
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	49
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Конкурентна політика - складова частина сучасної економічної політики. Визначення конкурентної політики багатопланове. У самому вузькому сенсі її головною складовою частиною є антимонопольна політика, що представляє собою контроль за дотриманням антимонопольного законодавства. Другий компонент конкурентної політики - реформи в регульованих галузях (галузях природних монополій), націлені на розвиток конкуренції. На відміну від антимонопольної політики, уніфікованої для різних видів економічної діяльності, політика реформ носить яскраво виражений галузевий характер. Заходи, спрямовані на впровадження конкуренції в різних галузях, хоча і володіють схожими рисами, відображають технологічні та інституційні особливості різних сфер діяльності - від телекомунікацій до залізничних перевезень.

Якщо антимонопольна політика є переважно захисною, то розвиток конкуренції в галузях природних монополій належить до активних напрямів економічної політики. Можна розширити розуміння конкурентної політики, якщо вважати, що її метою є не просто створення можливостей, але і захист стимулів для конкуренції. У цьому випадку в якості компонентів конкурентної політики повинні розглядатися і політика, націлена на запобігання недобросовісної конкуренції, і політика зниження адміністративних обмежень для бізнесу, і антикорупційна політика, і вдосконалення судової системи. Всі інститути, спрямовані на захист прав власності і забезпечення гарантій контрактних прав, одночасно сприяють розвитку здорової конкуренції в економіці.

Дослідженню проблем формування конкурентної політики держави присвячено багато наукових праць, серед яких варто зазначити праці таких науковців, як Борисенко З.М. [4], Голованова С. [13], Герасименко А.Г. [8; 9], Клименко С.М. [22], Лагутін В.Д. [24-27], Трещов М.М. [40], Уманців Ю. [43; 44], Филюк Г. [48], Харечко Т. [50], Харченко Т.Б. [52], Чиркова А.Н. [55],

Щербакова Т.А. [61] та ін. Проте в сучасних умовах потребують подальших розробок напрямів зростання та конкурентоспроможності підприємств в умовах євро інтеграційних процесів.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в умовах євро інтеграційного курсу України вітчизняні підприємства отримали можливість доступу до багатьох зарубіжних ринків, проте їх можливості виходу та закріплення на цих ринках обумовлені їх конкурентоспроможністю.

Метою дослідження є узагальнення теоретико-методичних основ формування конкурентної політики держави та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних **завдань** дослідження:

- розкрити сутність конкурентної політики держави;
- дослідити механізм реалізації конкурентної політики держави;
- навести нові можливості реалізації конкурентної політики в умовах євроінтеграційних процесів;
- проаналізувати основні напрямки конкурентної політики України та фактори, що її визначають;
- дослідити вплив процесу Асоціації України та ЄС на розвиток конкуренції у вітчизняній економіці;
- надати оцінку ефективності конкурентної політики України в умовах євроінтеграції процесів;
- навести шляхи підвищення ефективності конкурентної політики України в умовах євроінтеграційних процесів;
- оцінити роль АМК України щодо ефективної реалізації конкурентної політики.

Об'єкт дослідження – конкурентна політика України.

Предмет дослідження - сукупність теоретичних і прикладних аспектів реалізації конкурентної політики держави.

Методи дослідження:

- методи теоретичного пізнання, за допомогою яких було розкрито сутність, значення, інструменти конкурентної політики держави;
- методи економічного аналізу, за допомогою яких було здійснено ефективність конкурентної політики України;
- діалектичний та абстрактно-логічний (для узагальнення та формулювання висновків).

Основні положення даної теми викладено у статті Мунтяну В.В. «Конкурентна політика держави в умовах євроінтеграційних процесів» у збірнику наукових статей студентів, які здобувають освітній ступінь магістра за спеціальністю 073 «Менеджмент» (спеціалізації «Управління бізнесом»; «Торговельний менеджмент»; «Менеджмент персоналу»; «Управління в сфері економічної конкуренції») (с. 259-265).

Практичне значення дослідження полягає у розробці напрямів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на вітчизняному та світовому ринку за допомогою удосконалення антимонопольної політики та державної підтримки розвитку підприємств.

Інформаційна база дослідження представлена матеріалами навчальних посібників та підручників, наукових статей, Інтернет-джерел, а також статистичними даними.

Структура дослідження передбачає наявність вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел з 70 найменувань. Робота викладена на 80 сторінках тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність конкурентної політики держави

Сучасний етап розвитку суспільства сприяє вдосконаленню ринкових відносин, що реалізуються в умовах суперництва. Конкуренція завжди була рушійною силою і невід'ємним атрибутом ринкової економіки. Але сьогодні більшість дослідників ринку вважають, що від досконалої конкуренції майже нічого не залишилося[1; 12; 22]. Існує думка, що конкуренція змушує суб'єктів підприємницької діяльності не зупинятися на досягнутому, а постійно самовдосконалюватися, прагнути до зменшення витрат і збільшення прибутку за рахунок інновацій, розширення масштабів виробничої діяльності, зростання продуктивності праці і вдосконалення форм організації виробничого процесу. О. Єлець і Е. Богдан відзначають, що сучасне наукове дослідження економічної конкуренції має свої особливості:

- цивілізований характер боротьби на основі змагання суб'єктів господарювання;
- управління власними конкурентними перевагами;
- подібну мету, заради досягнення якої виникає суперництво;
- обмеженість можливостей кожної з конкуруючих сторін впливати на умови товарообігу на ринку в результаті самостійних дій інших сторін[14].

Сьогодні конкуренція зі сфери виробництва переміщується в сферу наукових і дослідно-конструкторських робіт, інформатики. Головними джерелами конкурентних переваг окремих підприємств стали здатність до нововведень, а на макроекономічному рівні - стимул до інвестування в інноваційний розвиток. Нові техніка і технологія впроваджуються для того, щоб скоротити час, необхідний для розробки нової продукції, поліпшити її якість, підвищити гнучкість виробництва. Тому на виробництві стають більш значимими підвищення якості продукції, розширення сервісного

обслуговування, надання додаткових послуг споживачам. «Конкуренція на основі якості - це більш високий її рівень, оскільки комбінації споживчої вартості в товарі різноманітніші, на відміну від варіації його вартості» [2, с. 390].

Загалом конкурентне середовище - це бажане співвідношення конкурентних і монопольно-регулюючих сил. Однак, поряд зі змінами, що відбуваються під впливом конкуренції, у другій половині ХХ ст. сформувалася тенденція до посилення монополізації ринку. Великі господарські об'єднання стають легальними монополіями, використовуючи протягом певного часу патентне право для відновлення технології. Як відзначають С. Фішер, Р. Дорнбуш і Р. Шмалензи, «... уряди більшості країн з метою прискорення технічного прогресу надають винахідникам права на тимчасові монополії. У Сполучених Штатах патенти забезпечують монопольні права протягом 17 років ... Закони, які охороняють професійні секрети, іноді дають поштовх до розвитку навіть монополіям-«довгожителю» [49, с. 207]. В Японії у 1950-і роки були скасовані статті про розукрупнення корпорацій, у багатьох галузях дозволили створювати антикризові картелі, зняли обмеження на володіння акціями конкуруючих компаній.

Для досягнення світових критеріїв економічної ефективності прискорюється поширення процесів злиття і поглинань в Європі. Навіть найпотужніші європейські фірми втрачають свої конкурентні переваги в змаганні з процвітаючими азійськими та американськими конкурентами, що поглинають світовий ринок. Східноєвропейські країни в останні роки відчутно послабили зусилля з розвитку конкурентного середовища, віддаючи перевагу великим компаніям, можливостям зростання виробництва за рахунок «економії від масштабу» і концентрації інвестицій. Так, в Польщі парламент підвищив критерій визначення «монопольного становища» з 20% до 40% обсягів продажів в галузі. У більшості східноєвропейських країн здійснюють нагляд за ринком не стільки за часткою компанії в галузевому

виробництві і збуті, скільки за наявності «монополістичної поведінки», тобто завищення цін, зниження якості продукції, створення незаконних перешкод для входження нових конкурентів на ринок і т.д.[63]. Саме такий підхід і відповідає сучасній світовій практиці, конкурентна стратегія здійснюється з урахуванням економічної ефективності та доцільності.

Зазначимо, що науковцями конкурентоспроможність вивчається на різних рівнях: макро- (конкурентоспроможність країни на світовому ринку), мезо- (ринок галузі всередині країни або регіону) та мікрорівні (локальний / місцевий ринок). Так, Геєць В.М. вивчав та давав визначення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному ринку. На його думку, конкурентоспроможність – це «спроможність країни виживати та розвиватися в «агресивному середовищі» світової економіки, тому її підвищення є одним із найпріоритетніших завдань соціально-економічної політики держави»[7, с. 6].

Про конкурентоспроможність свідчить здатність підприємства приносити прибуток у короткі заплановані строки. М. Портер дає наступне визначення: «конкурентоспроможність – це обумовлений економічний, соціальний та політичний стан країни або окремого товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках. Конкурентоспроможність – властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку на рівні з аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин, що присутні на ринку» [33, с. 97].

Будь-яке підприємство, що виходить на глобальний ринок збуту, передбачає формування ряду конкурентних переваг над іншими підприємствами, і це визначає рівень конкурентоспроможності підприємства та зайняту ним частку ринку. Отже, для успішного розвитку й функціонування підприємства необхідне формування конкурентної стратегії. Варто зазначити, що від правильності та ефективності вибору стратегії залежить рівень прибутковості й конкурентоздатності підприємства, яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність.

Чинниками конкурентної переваги є конкретні компоненти зовнішнього / внутрішнього середовища підприємства, згідно яких воно переважає своїх конкурентів. Чинниками конкурентної переваги поділяються на тактичні та стратегічні (рис. 1.1).

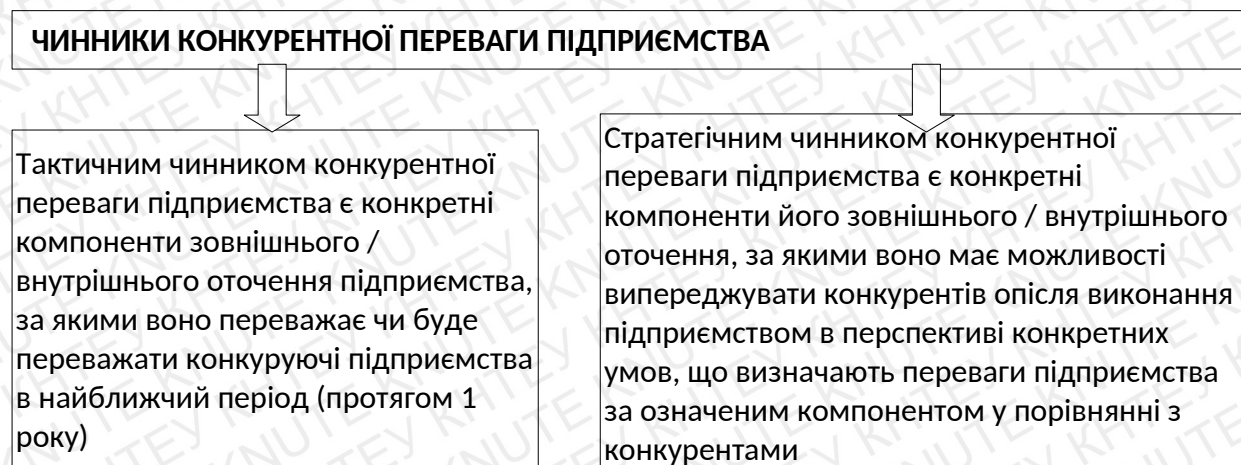

Рис. 1.1. Чинники конкурентної переваги підприємства

Джерело: складено автором за даними [1, с. 39]

Таким чином, визначення конкурентних переваг дає можливість більш раціонального використання ресурсів та можливостей підприємства, обрання максимально доцільних напрямів розвитку економічного потенціалу в коротко- й довгостроковій перспективі. Управління конкурентоспроможністю включає формування конкурентної стратегії [52, с. 72]. В даний час велика увага приділяється стратегічному плануванню на підприємстві. Під цим процесом розуміється розробка стратегії організації по досягненню її цілей і відповідно до її місії. При цьому цілі можуть бути різними: підвищення прибутку, розширення ринку, випуск нової продукції, технічне переозброєння підприємства тощо.

У сучасних умовах економічного розвитку забезпечення виконання завдань конкурентної політики - це в основному заходи, спрямовані на попередження антиконкурентних дій, і методу переконання в даному контексті належить важлива роль. Це не боротьба з монополіями або зловживаннями на ринку, з проявами недобросовісної конкуренції, а

профілактичні, попереджувальні дії конкурентних відомств, спрямовані на популяризацію знань і переваг конкуренції, формування проконкурентна культури суспільства. Нижче, у наступному параграфі дослідження, буде розглянуто особливості цього виду конкурентної політики держави.

Конкурентна політика - складова частина сучасної економічної політики. Визначення конкурентної політики багатопланове. У вузькому сенсі її головною складовою частиною є політика антимонопольна, що представляє собою контроль за дотриманням антимонопольного законодавства. Другий компонент конкурентної політики - реформи в регульованих галузях (галузях природних монополій), націлені на розвиток конкуренції. На відміну від антимонопольної політики, уніфікованої для різних видів економічної діяльності, політика реформ носить яскраво виражений галузевий характер. Заходи, спрямовані на впровадження конкуренції в різних галузях, хоча і володіють схожими рисами, відображають технологічні та інституційні особливості різних сфер діяльності - від телекомунікацій до залізничних перевезень. Якщо антимонопольна політика є переважно захисною, то розвиток конкуренції в галузях природних монополій належить до активних напрямів економічної політики[48, с. 46].

В Україні з перших років незалежності конкурентна політика віднесена до пріоритетних напрямів державної діяльності. Вітчизняні вчені по-різному трактують поняття конкурентної політики. Так, Уманцев Ю. зазначає, що конкурентна політика - це система державних заходів правового, економічного та організаційно-адміністративного характеру, спрямованих на формування конкурентного середовища, захист і підтримку конкуренції та боротьбу зі зловживаннями монопольним становищем в економіці[44, с. 143].

Борисенко З. визначає конкурентну політику як комплекс заходів, спрямованих на створення і захист конкурентного середовища, здійснення профілактики і безпосереднє припинення порушень антимонопольного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції[4, с. 117].

Найбільш обґрунтованим є визначення, запропоноване колективом авторів: конкурентна політика - це діяльність держави щодо створення та розвитку конкурентного середовища, регулювання конкурентних відносин і конкурентного процесу з метою підтримки і заохочення економічної конкуренції, боротьби з негативними наслідками монополізму, захисту законних інтересів підприємців і споживачів, сприяння розвитку цивілізованих ринкових відносин, створення конкурентоспроможного вітчизняного виробництва[27, с. 84].

Таким чином, вирішальним завданням конкурентної політики є створення рівних умов для всіх суб'єктів господарювання у здійсненні підприємницької діяльності, а головною метою - забезпечення конкурентного середовища.

Можна розширити розуміння конкурентної політики, якщо вважати, що її метою є не просто створення можливостей, але і захист стимулів для конкуренції. У цьому випадку в якості компонентів конкурентної політики повинні розглядатися і політика, націлена на запобігання недобросовісній конкуренції, і політика зниження адміністративних обмежень для бізнесу, і антикорупційна політика, і вдосконалення судової системи. Всі інститути, спрямовані на захист прав власності і забезпечення гарантій контрактних прав, одночасно сприяють розвитку здорової конкуренції в економіці.

Це пов'язано з двома важливими обставинами:

- 1) права власності та контрактні права в кожен даний момент формують основу для всієї системи економічних обмінів і, відповідно, загальні рамки для конкуренції на ринках;
- 2) оскільки деякі елементи конкурентної політики пов'язані з обмеженнями захищеності прав власності та контрактних прав, принципово важливим є питання про те, в чому саме полягають такого роду виключення, для чого вони використовуються [62, с. 107].

В нашому дослідженні далі буде використано визначення конкурентної політики, засноване на інструментарії нової інституціональної економічної

теорії[58, с. 112]: встановлення (зміна) правил і створення (підтримання/зміна) механізмів, що забезпечують дотримання встановлених правил. В цьому випадку конкурентна політика може бути визначена як комплекс заходів, спрямованих на підтримку і розвиток конкуренції за допомогою створення не лише можливостей, але і захисту стимулів для конкуренції з метою забезпечення ефективного використання ресурсів.

У свою чергу, конкуренція розглядатиметься в двох аспектах:

- а) як ситуація на ринку, коли жоден з його учасників не може здійснити значного впливу на загальні умови обігу на ньому товарів (послуг);
- б) як процес виявлення учасниками господарського обороту невикористаних можливостей застосування відомих і виявлення нових ресурсів.

Конкурентну політику можна розділити на два великі блоки - захисна і активна конкурентна політика. Захисні інструменти конкурентної політики застосовуються в припущенні, що конкуренція на ринку існує, однак вона може страждати від односторонніх дій окремих економічних агентів (індивідуальних і колективних). Захисні заходи спрямовані на те, щоб запобігти подібним одностороннім діям. Активна конкурентна політика полягає в створенні умов конкуренції на ринках, де конкуренція досі не існувала або стримувалася факторами регуляторного характеру, на відміну від дій окремих учасників ринку. Саме тому активна конкурентна політика являє собою створення нових ринків і розробку правил функціонування тих ринків, які не будуть існувати поза подібних правил[64, с. 203].

Далі проаналізуємо особливості реалізації конкурентної політики держави залежно від її видів.

1.2. Механізм реалізації конкурентної політики держави

При всіх відмінностях в співвідношенні методів державного регулювання конкурентоспроможності, визначальним є їх спрямованість на сприяння в розширенні експорту, освоєння національними суб'єктами нових зарубіжних ринків і використання широкого комплексу засобів захисту національних товаровиробників на внутрішніх і зовнішніх ринках. Важливими компонентами цих систем виступають також:

- національне антидемпінгове законодавство;
- механізм компенсаційних виплат для обмеження імпорту;
- інформаційно-аналітична, консультативна та експертна підтримка міжнародно-економічної діяльності національних суб'єктів.

Отже, державне регулювання конкурентоспроможності відіграє активну роль, виконуючи структурну і системну функцію. Уряди розвинених країн, чий досвід є корисним для України, виходять з позиції імперативної ролі державного регулювання конкурентоспроможності, зменшення якої «призводить до втрати лідерства в міжнародній торгівлі»[34, с. 211].

У площині виробленого аналізу розробка і впровадження дієвого механізму державного регулювання конкурентоспроможності в Україні виступають як завдання загальнонаціонального значення[47].

Якщо розглянути місце державної конкурентної політики в загальній системі державної політики, то воно може бути визначено, виходячи з ієрархії стратегічних цілей політик різного порядку.

Механізми реалізації конкурентної політики держави наступні:

- підвищення конкурентоспроможності економіки;
- створення справедливого конкурентного середовища (сприятливі умови для бізнесу);
- збільшення кількості підприємств, здатних конкурувати на міжнародних ринках.

Основна мета конкурентної політики держави - формування соціально-економічних умов, що сприяють створенню економіки, орієнтованої на рух до держави майбутнього, забезпечення її функціонування і безпеки. Для

розвитку конкуренції на внутрішньому ринку державна конкурентна політика повинна бути спрямована на створення справедливого конкурентного середовища, що забезпечує сприятливі умови для розвитку національного бізнесу і підтримку все більшої кількості компаній, здатних успішно конкурувати на світовому ринку.

Конкурентна політика повинна бути спрямована не стільки на реалізацію протекціоністських і захисних заходів по відношенню до національного виробника товарів і послуг, скільки на збільшення кількості компаній і підтримку галузей, здатних успішно конкурувати на світовому ринку, оскільки вимоги і правила такої конкуренції в умовах євро інтеграції України повинні діяти і застосовуватися вже на території України.

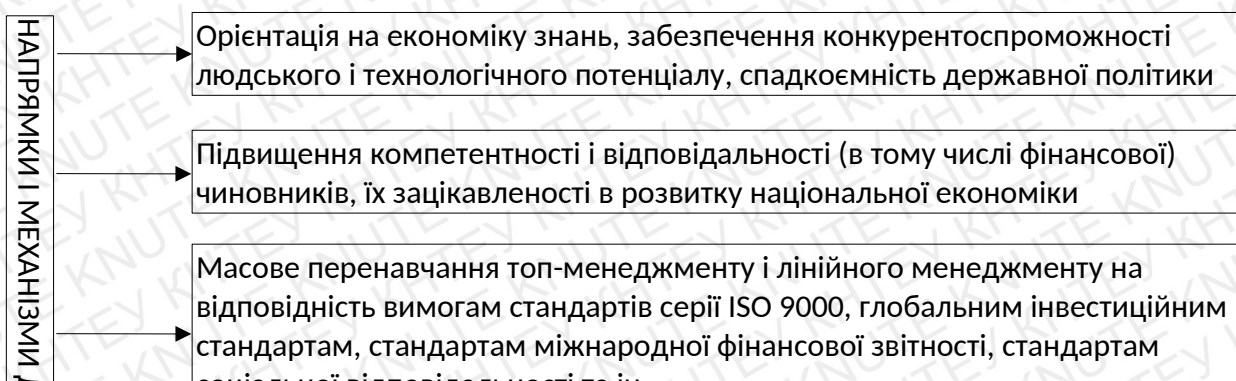
Можна виділити деякі напрямки і механізми державної конкурентної політики, які дозволяють, на наш погляд, забезпечувати стійке підвищення конкурентоспроможності економіки країни і розвиток конкуренції (рис. 1.2).

Склад конкурентної політики, який визначається в контексті набору інструментів першого рівня, включає в себе три блоки: захисний, активний, адвокатування конкуренції.

Захисна конкурентна політика включає в себе два ключові компоненти: антимонопольну політику і політику, спрямовану на припинення (попередження) недобросовісної конкуренції.

До ключових напрямів антимонопольної політики можна віднести діяльність держави, спрямовану на:

- 1) припинення і попередження зловживання господарюючим суб'єктом домінуючим становищем на ринку;
- 2) припинення і попередження угод і узгоджених дій, що обмежують конкуренцію;

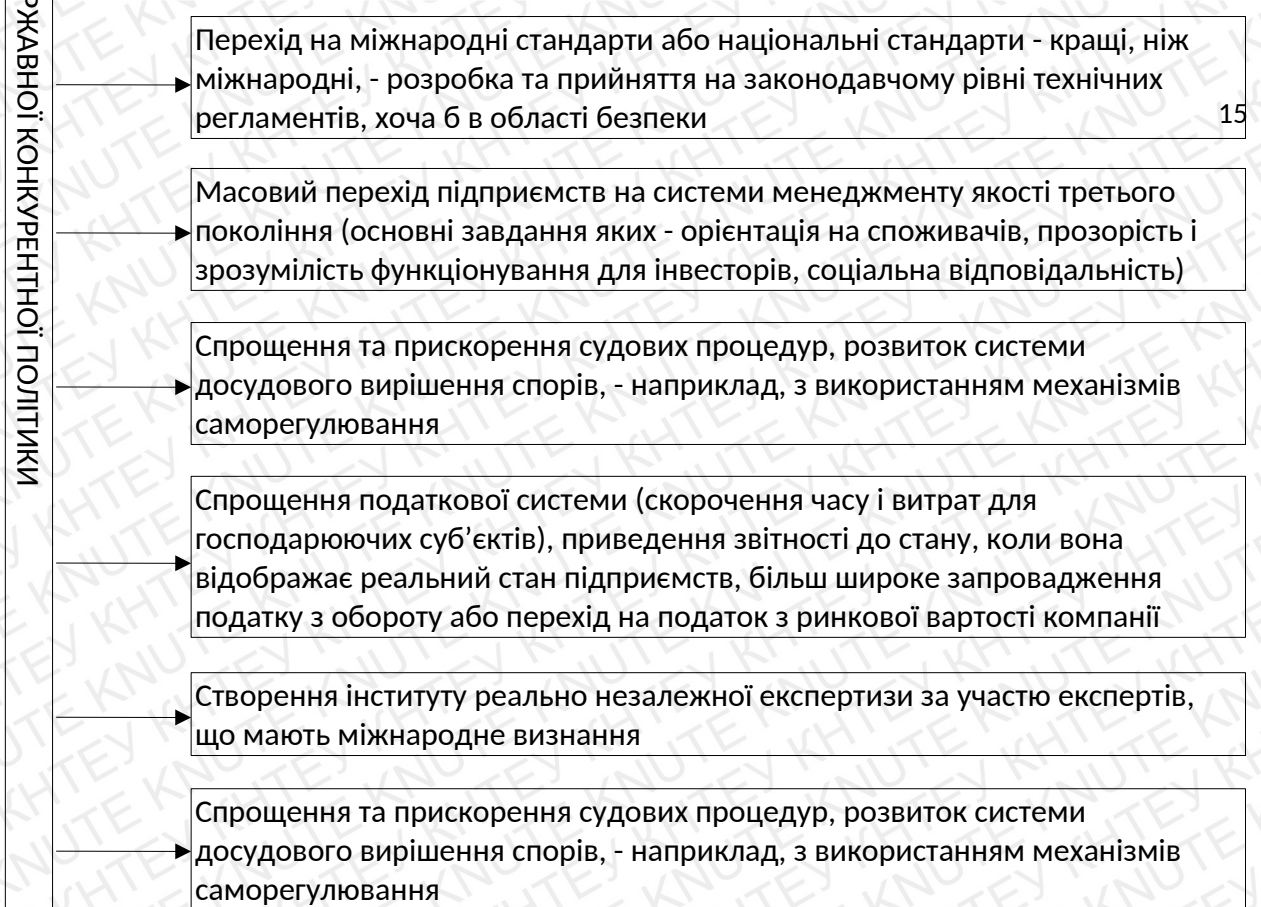

Рис. 1.2. Напрямки і механізми державної конкурентної політики

Джерело: складено автором за даними[55, с. 262]

- 3) контроль угод економічної концентрації (приєднання, злиття, встановлення контролю іншим способом);
- 4) припинення і попередження дій і угод органів державної влади і місцевого самоврядування, спрямованих на обмеження (недопущення) конкуренції.

Головний метод антимонопольної політики - застосування антимонопольного законодавства, велика частина якого націлена на стимули порушників - фактичних і потенційних - антимонопольного законодавства[54, с. 48].

Відповідно до принципу, сформульованого Гері Беккером[65], санкції за порушення антимонопольного законодавства повинні бути не нижче очікуваних вигащів від порушення, адже лише в цьому випадку забезпечується достатнє стримування. Необхідно підкреслити, що головною метою застосування санкцій є не покарання порушників як таке, а запобігання можливих порушень. Ось чому кількість порушених справ не може бути критерієм оцінки застосування антимонопольного законодавства і діяльності антимонопольного органу. Головним результатом цієї діяльності служать відмови потенційних порушників від обмеження конкуренції. Саме цей принцип (мається на увазі, що головним завданням є не покарання винних, а запобігання і припинення порушень) змушує антимонопольний орган використовувати принцип застосування санкцій (припинення порушення), відмінний від принципу Беккера, що полягає у стримуванні (у попередженні порушення).

Перші три напрямки діяльності держави в сфері захисту конкуренції, зазначені вище, формують так зване жорстке ядро антитрасту, яке, в свою чергу, є областю компетенції спеціалізованих органів державної влади - національних чи наднаціональних антимонопольних відомств (в першу чергу - Європейського союзу). Особливість української антимонопольної політики полягає в тому, що правові підстави контролю дій органів влади і місцевого самоврядування в частині недопущення обмежень конкуренції також встановлені в антимонопольному законодавстві (Закон України «Про захист економічної конкуренції»[18], «Про захист від недобросовісної конкуренції»[17]), що є ключовим фактором результативності антимонопольної політики і описує відмінності між законним і незаконним типами практики. Опис незаконних дій є досить непростим завданням: необхідно так визначити порушення, щоб одночасно уникнути звинувачення тих учасників ринку, чії дії не завдають шкоди конкуренції, і не дати можливості уникнути переслідування за практику, яка фактично обмежує конкуренцію.

Проблема ускладнюється тим, що ряд дій учасників ринку може одночасно обмежувати конкуренцію і підвищувати ефективність і добробут. В цьому випадку антимонопольні органи і суди змушені трактувати дії учасників ринку на підставі не букви закону (*per se*), а «зваженого підходу» (*rule of reason*).

Нарешті, ще однією важливою обставиною застосування норм антимонопольного законодавства є їх оцінний характер. Оцінність норм тісно пов'язана з їх неповнотою і, відповідно, з особливою роллю судового механізму в кваліфікації положення і поведінки господарюючих суб'єктів на ринку.

Принциповим для розуміння стандартних інструментів антимонопольної політики є той факт, що вони націлені на поведінку учасників ринку, але не на результати функціонування ринків. У цьому сенсі безпосередньою метою антимонопольної політики, зокрема, не можуть виступати низькі ціни, хоча успіхи конкурентної політики в кінцевому підсумку і повинні приводити до наближення цін до суспільно ефективного конкурентного рівня.

Відсутність завдання безпосередньо впливати на ринкові параметри різко відрізняє антимонопольну політику від регулювання як такого, тому спроби використовувати інструменти економічного регулювання (замість застосування інструментів активної конкурентної політики) в практиці антимонопольного регулювання вкрай ризиковані з точки зору системних і віддалених наслідків[53, с. 104].

На перший погляд, цілі та інструменти недобросовісної конкуренції дуже нагадують цілі і інструменти традиційного антимонопольного законодавства. Разом з тим дизайн законодавства про недобросовісну конкуренцію та механізми його застосування в світовій практиці набагато менш стандартизовані. В одних країнах захист від недобросовісної конкуренції де-факто передбачає захист лише конкурентів, в інших - і конкурентів, і покупців, і навіть громадськості в широкому сенсі.

Найбільш загальний перелік типів недобросовісної конкуренції, який використовується в світовій практиці, включає в себе:

- продаж товару під торговою маркою конкурента (включаючи знак, подібний до змішання);
- шкоду доброму імені і репутації конкурента;
- введення покупців в оману про властивості свого товару або товару конкурента;
- дискредитацію конкурентів;
- незаконне використання інтелектуальної власності та комерційної таємниці[40, с. 122].

В одних країнах протидія недобросовісній конкуренції може здійснюватися на основі спеціального законодавства (Німеччина), в інших країнах - на основі загальних норм цивільного права (Великобританія). У порівнянні з антимонопольним законодавством, особливість протидії недобросовісній конкуренції пов'язана з набагато менш гострою проблемою порушень в цій сфері. На відміну від обмежень конкуренції, недобросовісна конкуренція націлена на зниження конкурентних переваг конкретних продавців. Для них стимулює скористатися наявними можливостями чинного законодавства досить високі, щоб існування спеціального органу, уповноваженого проводити політику запобігання/попередження недобросовісної конкуренції, було не таким необхідним.

У той же час є і такі країни, де запобігання недобросовісній конкуренції розглядається як функція не лише постраждалих, а й асоціацій підприємців та товариств захисту прав споживачів і навіть спеціальних державних органів.

Розглянуті типи захисної конкурентної політики об'єднує переважання позитивного (на відміну від нормативного) підходу до об'єкту застосування законодавства. Антимонопольна політика не ставить собі за мету коригування недосконалостей ринку як таких, і, відповідно, головним завданням є не досягнення стану ідеальної конкуренції, а захист конкуренції

в тому вигляді, в якому вона існує на ринку. Точно так же захист від недобросовісної конкуренції не ставить (і не повинен ставити) своїм завданням розробку та забезпечення ідеальних правил бізнес-етики на ринку. Ця політика лише фіксує свідомо зловмисні дії, що порушують встановлені норми сумлінності. При цьому на підприємця покладається обов'язок уникати не будь-якого негативного впливу його дій на конкурента, а лише практики з переліку, що відображає свідомо зловмисні дії, засновані на зловживанні непоінформованістю.

Перелік напрямів активної конкурентної політики, який був би більш-менш вичерпним, сформулювати набагато складніше, ніж перелік напрямків захисної конкурентної політики. У широкому сенсі сфера активної конкурентної політики поширюється і на сферу промислової політики, якщо в результаті застосування її заходів відбувається створення нових ринків або посилення конкуренції на діючих ринках. До числа методів активної конкурентної політики слід віднести:

- розвиток конкуренції в галузях з природно-монопольним компонентом;
- встановлення і забезпечення дотримання правил конкуренції на ринках, де покупцем або продавцем виступає держава;
- зниження надлишкових бар'єрів входу на ринок[66, с. 129].

Основною причиною застосування методів активної конкурентної політики в галузях природних монополій є неефективність регулювання в цих галузях. Традиційне тарифне регулювання (засноване на принципі «витрати плюс») створює стимули до штучного завищення витрат і до відмови від зусиль щодо їх реального зниження. Стратегії монополістів - виробників продукції, тарифи на яку є об'єктом регулювання, що дозволяють завищувати витрати, часто одночасно призводять до додаткового зниження алокативної ефективності.

Крім того, регулятор несе високі витрати, пов'язані з контролем окремих компонентів витрат (в першу чергу - на узгодження інвестиційних

планів). У цих умовах максимальне зниження тягаря неефективності вимагає обмеження сфери традиційного тарифного регулювання, а для цього необхідним є поділ природно-монопольних і потенційно конкурентних видів діяльності в галузях природних монополій. У свою чергу, це завдання передбачає створення ринків і конкуренції в тих видах діяльності, де вони раніше були відсутні[46, с. 316].

Адвокатування конкуренції - це комплекс дій суб'єктів конкурентної політики, які спрямовані на зміцнення конкурентного середовища для економічної діяльності за допомогою використання механізмів, які не є елементами виключно системи примусу до дотримання встановлених правил за допомогою застосування санкцій на основі адміністративних процедур і судових рішень в разі порушення та яке, головним чином, полягає у впливі на інші державні організації, і підвищення ступеня розуміння широким колом громадськості вигоди конкуренції, формування «конкурентної культури» [10, с. 68].

Таким чином, одна з найважливіших сфер адвокатування конкуренції - обговорення змісту прийнятих законопроектів і визначення способів застосування нових норм. Зокрема, це дуже важливо для антимонопольного законодавства. Для того, щоб жорсткі санкції за порушення антимонопольного законодавства створювали вірні стимули для учасників ринку, необхідно мінімізувати ймовірність помилок.

1.3. Нові можливості реалізації конкурентної політики в умовах євроінтеграційних процесів

На початку незалежності Україною було визначено її основні зовнішньополітичні напрямки, а також стратегічні партнери: Російська

Федерація (фактично до 2014 р.), Європейський Союз (ЄС) та США. Зазначимо, що наша країна взяла курс на інтеграцію до Європи та вступ до ЄС[13, с. 7].

Взаємовідносини України та ЄС пройшли складний шлях свого розвитку, і далі необхідно розглянути основні етапи розвитку та становлення цих відносин. Діалог між Україною та ЄС розпочався в грудні 1991 року, коли Міністром закордонних справ Нідерландів, які головували в ЄС, в своєму листі від імені Співтовариств було офіційно визнано незалежність України. Протягом наступних років правовою основою взаємовідносин України та ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво (далі – УПС), яку було підписано 16.06.1994 р. (вона набула чинності 01.03.1998 р.), якою було започатковано співробітництво з широкого кола торговельно-економічних, політичних та гуманітарних питань.

У рамках Угоди були визначені 7 пріоритетів співпраці України з ЄС, що передбачали співпрацю в галузі енергетики, торгівлі й інвестиції, юстиції і внутрішніх справах, наближенні законодавства України до законодавства ЄС, охорони навколишнього середовища, у транспортній сфері, а також транскордонне співробітництво, співпраця в сфері науки, технологій і космосу. Сьогодні у рамках Комітету з питань співробітництва між Україною та Євросоюзом створені й діють 4 підкомітети та 3 робочі групи[20, с. 825].

Після підписання Угоди партнерський діалог у форматі «Україна – ЄС» розвивався шляхом:

- 1) проведення щорічних засідань Саміту «Україна – ЄС» при участі Президента України;
- 2) Ради з питань співробітництва при участі Прем'єр-міністра України;
- 3) діяльності Комітету з питань співробітництва;
- 4) діяльності Комітету парламентського співробітництва;
- 5) проведення регулярних консультацій Україна – Трійка ЄС, а також постійних експертних консультацій[21, с. 113].

Україна - перша, але не остання серед нових незалежних держав, що утворились після розпаду СРСР, якою була підписана Угода про партнерство та співробітництво із ЄС. Після неї аналогічну угоду було підписано ще із десятима колишніми радянськими республіками. Ці Угоди із рештою країн набули чинності 01.07.1999 року, окрім винятком Білорусі та Туркменістану, адже з ними ці документи так і не було введено в дію.

Проте, незважаючи на загалом уніфіковане використання правових рамок Угод по відношенню до колишніх республік СРСР, ЄС на даній стадії виявив ознаки так званого диференційованого підходу: так, лише в Угодах про партнерство та співробітництво із Україною (стаття 4), Росією й Молдовою передбачено можливість утворення ЗВТ (зони вільної торгівлі) з Євросоюзом[23, с. 214].

В 1998 році було розроблено Стратегію інтеграції України до ЄС, в якій зокрема зазначалось, що необхідним є спрямування зусиль на забезпечення входження нашої держави до європейського політичного (у т.ч. - в сфері зовнішньої політики та політики безпеки), економічного, інформаційного та правового простору. Отримання на такій основі статусу асоційованого члена Євросоюзу - це головний зовнішньополітичний пріоритет України в середньостроковому вимірі, який повинен співвідноситись у часі із набуттям повноправного членства в Євросоюзі державами-кандидатами, що мають спільний кордон із Україною. Згідно цього документи, основні напрямки інтеграційного процесу наступні:

- 1) відповідна адаптація українського законодавства до законодавства Євросоюзу; забезпечення прав людини, а робота в цьому напрямку повинна була здійснюватись через зближення з сучасною європейською системою права для забезпечення розвитку соціальної, політичної, культурної, підприємницької активності громадян нашої країни; забезпечення економічного розвитку держави в рамках ЄС, що буде сприяти поступовому зростанню добробуту громадян до такого рівня, якого досягли держави-члени ЄС;

2) економічна інтеграція і розвиток торговельних відносин між Україною та Європейським Союзом.

Розвиток процесу економічної інтеграції повинен був полягати в лібералізації та синхронізованому відкритті ринків Євросоюзу та України, у взаємному збалансуванні торгівлі, у наданні режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну і українським експортерам на ринках ЄС на засадах взаємності, у запровадженні спільного правового поля та єдиних стандартів в сфері конкуренції і державної підтримки виробників. Економічна інтеграція повинна була базуватись на координації, синхронізації і відповідності прийняття рішень в економічній сфері України і ЄС та передбачала ліквідацію обмежень розвитку конкуренції і обмеження застосування засобів протекціонізму, формування основних економічних передумов задля набуття Україною повноправного членства в Євросоюзі[31, с. 97].

Певною відповіддю зі сторони ЄС стала Спільна стратегія Євросоюзу щодо України, в якій було викладено наміри, спрямовані на зростання поглиблення співпраці між ЄС й Україною, затверджена 11.12.1999 року під час проведення у Гельсінкі саміту Європейської Ради. В Стратегії Співтовариства мали наступні наміри:

1) робити свій внесок в розвиток стабільної, плюралістичної, відкритої, правової демократії в Україні й укріплення стабільно функціонуючої ринкової економіки;

2) співпрацювати із Україною з питання збереження стабільності й безпеки в Європі та у всьому світі, шукаючи ефективні відповіді на спільні проблеми;

3) розширювати політичне, економічне й культурне співробітництво із Україною та співпрацю в галузі юстиції і внутрішніх справ. Проте жодної згадки про конкретний термін можливого зближення України з Євросоюзом цей документ не містив.

На відносин України з ЄС позитивний вплив справило економічне зростання, яке було зафіксовано в нашій державі починаючи із 2000 року. В

2002 році показники інфляції зменшились майже удвічі (порівняно із попередніми двома роками), ВВП на душу населення за останні 3 роки також зріс майже удвічі й у 2015 році становив 6400 дол. США на душу населення.

Європейська інтеграція - це не просто партнерство і взаємовигідна співпраця, вона не обмежується зовнішньополітичними аспектами, оскільки передбачає суттєві внутрішні перетворення згідно з прийнятими інтеграційним співтовариством стандартами[60, с. 217]. Європейська інтеграція забезпечує можливість переходу до більш високого рівня міжнародної кооперації, коли делегування окремих національних повноважень відбувається в обмін на можливість здійснювати повноправний вплив на процес прийняття рішень. Отже, європейська інтеграція - складний, тривалий процес, завдяки якому прискорюється розвиток європейських країн в економічній, політичній, соціальній, культурній сферах, досягаються поставлені цілі і зростає їх значення на міжнародній арені.

Європейська інтеграція України - складова частина інтеграції України у світовий політичний, економічний і правовий простір, що передбачає її чітко визначену проєвропейську позицію, орієнтацію на розвинені країни ЄС. Цей напрямок інтеграції передбачає демократизацію суспільства через:

- розвиток громадянського суспільства;
- швидке проведення ринкових економічних реформ;
- адаптацію населення до західних ментальних цінностей;
- впровадження форм цивілізованої поведінки в міжнародних відносинах;
- адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС;
- забезпечення прав людини;
- економічну інтеграцію і розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС;
- політичну консолідацію і зміцнення демократії;
- адаптацію соціальної політики України до стандартів ЄС;
- культурно-освітню, науково-технічну і регіональну інтеграцію;

- галузеве співробітництво та співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища і т.п.[59, с. 25].

Розглядаючи європейську інтеграцію України, ми говоримо про інтеграцію в європейський економічний та політико-правовий простір, тому доцільно розглянути, що собою представляють «економічна інтеграція», «політична інтеграція» і «правова інтеграція»:

- економічна інтеграція - це лібералізація і синхронізоване відкриття ринків ЄС, взаємна збалансована торгівля, сприяння інвестиціям ЄС, введення загального правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників, заснованої на координації, зіставленні і відповідно прийнятті рішень в сфері економіки і т.п.;

- політична інтеграція - це систематичне поглиблення політичного діалогу і поліпшення загальної атмосфери відносин з ЄС, що сприятиме політичній стабільності в країні, забезпеченню мирного розвитку та плідного співробітництва всіх європейських держав, зміцненню демократичних засад і т.п.;

- правова інтеграція - це об'єднання національних правових систем (в рамках міждержавних) в єдиний геоправовий простір, що забезпечує розвиток політичної, соціальної, підприємницької, культурної і т.д. активності населення, що сприяє поступовому зростанню добробуту громадян, підвищення його до рівня, який склався в державах - членах ЄС.

Конкурентна політика ЄС спрямована на забезпечення конкуренції як необхідної умови створення і нормального функціонування спільного (єдиного) внутрішнього ринку країн-членів. Утворення такого ринку розглядається в офіційних документах ЄС як фундамент для подальшого розвитку європейської економічної інтеграції.

Ділові кола країн-членів також визнають необхідність зміцнення європейського виміру для максимально вигідного використання торгових можливостей і підвищення конкурентоспроможності своєї продукції на світовому ринку. Зростає і розуміння того, що ключову роль в цьому має

відігравати ефективна конкурентна політика, що забезпечує оптимальний розподіл ресурсів і сприяє формуванню найкращих умов для інновацій і технічного прогресу[67].

У перші десятиліття в конкурентній політиці ЄС, як було зазначено вище, переважали питання антикартельного регулювання. Концентрація виробництва і капіталу в той час не розглядалася як серйозна загроза конкуренції. Навпаки, в керівних колах ЄС існувала думка, що політика конкуренції не повинна перешкоджати становленню великих європейських компаній, в тому числі їх транскордонним злиттям, з метою більш ефективного протистояння конкуренції ззовні. Однак фактично заохочений таким чином процес укрупнення фірм ЄС поступово прийняв настільки широкі масштаби, що перетворився на один з факторів порушення умов конкуренції на єдиному внутрішньому ринку, особливо для підприємств малого та середнього бізнесу.

На сьогодні задіяні всі напрямки конкурентної політики, включаючи контроль за протиправними діями підприємств і прямим втручанням національних урядів в умови конкуренції на єдиному ринку. В останні роки ця політика еволюціонує від чисто адміністративного контролю над дотриманням підприємствами легальних форм дій в сторону більшого врахування потреб ринкової економіки.

Отже, так як українська перспектива - повноправне входження в коло європейських цивілізованих країн, з якими державу об'єднують спільні цінності, європейська ідентичність, історія, географія та політика, то європейський вибір, перш за все, повинен бути вибором способу життя, політичних реформ, ринкових економічних відносин, розвитку громадянського суспільства. Тому, щоб європейська інтеграція України не залишалася на рівні декларативних гасел і формальних заходів, а перетворилася на цілком практичний процес, який охоплює всі складові внутрішнього громадського та політичного життя і конкурентної політики, необхідно проводити якісну, ефективну євроінтеграційну політику України.

Таким чином, на основні проведеного у розділі 1 дослідження можна вважати, що конкуренція зі сфери виробництва переміщується в сферу наукових і дослідно-конструкторських робіт, інформатики. Будь-яке підприємство, що виходить на глобальний ринок збуту, передбачає формування ряду конкурентних переваг над іншими підприємствами, і це визначає рівень конкурентоспроможності підприємства та зайняту ним частку ринку. Конкурентна політика - це діяльність держави щодо створення та розвитку конкурентного середовища, регулювання конкурентних відносин і конкурентного процесу з метою підтримки і заохочення економічної конкуренції, боротьби з негативними наслідками монополізму, захисту законних інтересів підприємців і споживачів, сприяння розвитку цивілізованих ринкових відносин, створення конкурентоспроможного вітчизняного виробництва.

Загалом механізм реалізації конкурентної політики держави полягає в тому, що державне регулювання конкурентоспроможності відіграє активну роль, виконуючи структурну і системну функцію. Уряди розвинених країн, чий досвід є корисним для України, виходять з позиції імперативної ролі державного регулювання конкурентоспроможності, зменшення якої «призводить до втрати лідерства в міжнародній торгівлі».

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Основні напрямки конкурентної політики України та фактори, що її визначають

Ефективна реалізація конкурентної політики в Україні сприяє створенню належних принципів для функціонування соціально орієнтованої економіки, громадянського суспільства і правової держави, здатної забезпечити конституційні права і свободи людини. Проведення діючої конкурентної політики неможливе без активного використання досягнень світової економічної науки і міжнародного досвіду. Слід також розуміти, що економічна конкуренція не обмежується сферою лише економічних відносин, оскільки служить одночасно запорукою утвердження і зміцнення загальнодемократичних цінностей.

Пропаганда конкуренції і поширення знань сприяють створенню рівних умов для всіх учасників ринку, формуванню суспільної свідомості на користь розвитку добропорядних економічних відносин, які є найважливішими компонентами державної конкурентної політики. Важливе значення набуває процес адвокатування конкуренції, який виступає одним із сучасних напрямів конкурентної політики, що охоплює діяльність антимонопольних органів, спрямовану на роз'яснення позитивної ролі конкуренції, формування культури конкурентних відносин в суспільстві.

Розвиток міжнародних економічних відносин і Угода про асоціацію між Україною та ЄС підвищують актуальність і значимість вивчення основ міжнародної системи захисту конкуренції. Сучасний етап розвитку суспільства сприяє вдосконаленню ринкових відносин, що реалізуються в умовах суперництва. Конкуренція завжди була рушійною силою і невід'ємним атрибутом ринкової економіки.

У зв'язку з євроінтеграційними процесами в Україні конкурентний ринок є важливою складовою повноцінної співпраці з партнерами з ЄС. З моменту отримання Україною незалежності здійснювалося поступове зближення її конкурентної політики до європейських стандартів. Главу 10 розділу IV підписаної Угоди про Асоціацію з ЄС[41] присвячено реформуванню конкурентного законодавства України в напрямі до європейського в питаннях концентрації, антиконкурентних господарських дій і щодо державної допомоги. Основна мета такої реформи – підвищення ефективності функціонування як підприємств, так і цілих галузей економіки. Для виконання умов Угоди про Асоціацію АМКУ розробив «Типові вимоги до вертикальних узгоджених дій суб'єктів господарювання стосовно постачання та використання товарів», що набули чинності на кінець 2017 р. Також Угода зобов'язала АМКУ до ведення прозорої політики, відкритості у прийнятті рішень. У результаті підприємства мають повну та чітку інформацію про те, за яких умов і які їхні дії будуть розцінюватись державою як прояви нечесної конкуренції[35].

На жаль, останніми роками внаслідок вкрай нестабільної політичної та економічної ситуації формування здорової конкуренції сповільнилось. Незважаючи на проведення ряду реформ, ефективність державного управління конкуренцією далі залишається низькою. Держава зберігає монополію на регулювання соціально-економічних процесів, що, за свідченням керівників підприємств, значно спотворює конкуренцію (рис. 2.1).

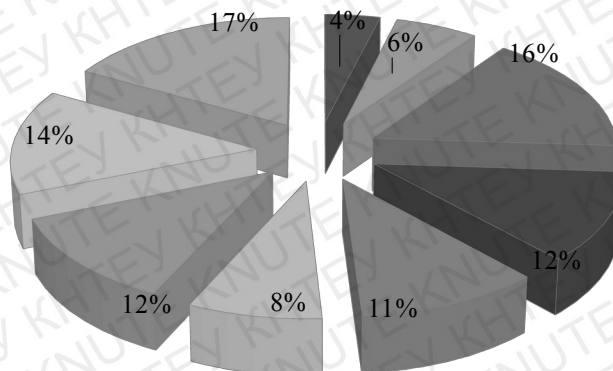

Рис. 2.1. Фактори нерівності в конкуренції за результатами опитування на вітчизняних підприємствах

Джерело: складено автором за даними[50]

Мета державного регулювання конкуренції – захист інтересів суспільства та бізнесу від негативних наслідків нечесної конкуренції. Ефективна розробка та реалізація конкурентної політики дає змогу протидіяти такій конкуренції та монополізації галузей, що позитивно впливає на економіку держави.

Об'єктами політики є монополізований ринок та його елементи, суб'єкти господарювання, які займають монопольні позиції, державні структури монопольного типу. Суб'єктами політики в Україні є Верховна Рада, Адміністрація Президента, Кабінет Міністрів, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна; центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, що сприяють демонополізації економіки та розвитку здорової конкуренції[16].

Антимонопольна політика протидіє процесу монополізації ринку, галузей, економіки держави. Антимонопольне законодавство регулює

відносини недобросовісної конкуренції, попередження та обмеження монополістичної діяльності. В Україні антимонопольне законодавство представлено ст. 42 Конституції України, гл. 4 Господарського кодексу, законами України: «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» (1992), «Про Антимонопольний комітет України» (1993), «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996), «Про природні монополії» (2000), «Про захист економічної конкуренції» (2001).

При формуванні конкурентної політики державі необхідно зокрема:

- 1) визначити цілі, пріоритети, завдання, кількісні та часові характеристики, конкретних виконавців та необхідність ресурсів;
- 2) аналізувати інтереси усіх сторін, яких стосується конкурентна політика держави;
- 3) використовувати достовірну повну інформацію та статистичні дані про стан конкуренції в галузі, хоча її отримання і є складним, трудомістким процесом.

В Україні АМКУ делегує процес збору інформації усім учасникам ринку, зобов'язуючи їх надавати за певними запитамі достовірну інформацію, але, як показує практика, отримана інформація переважно – необ'єктивна і сумнівна. Негативний вплив чинить і відсутність незалежної мікроекономічної статистики, що не дозволяє проводити аналіз та контроль у галузі, а отже, унеможлиблює правильність показників. А за наявності в галузі або державі тіньової економіки будь-яка статистична інформація є необ'єктивною [50, с. 5] (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Частка тіньової економіки в Україні у 2010-2018 рр., %

Джерело: складено автором за даними [38]

Хоча порівняно із 2017 р. вона зменшилась на 2 в.п., її значення є дуже високим, адже Державний бюджет недоотримує великі обсяги надходжень, працівники, які працюють неофіційно, не отримують належного соціального забезпечення, не сплачуючи ПДФО та інші податки. Як бачимо, найбільший рівень показника спостерігався у 2014 р., що, на нашу думку, викликано економічною та політичною кризою в Україні. Тінізація економіки, глибина її зв'язків із звичайною економікою, зумовлює макроекономічні диспропорції та структурні деформації соціально-економічного розвитку і зниження ефективності національної економічної політики загалом. Поширення тіньової економіки поряд із макроекономічною розбалансованістю та обмеженістю ресурсів визнані Всесвітнім економічним форумом основними глобальними ризиками майбутнього десятиріччя разом із незаконною торгівлею, організованою злочинністю та корупцією.

Тіньова економіка характерна для всіх без виключення країн світу. Найбільш ефективно з проявами тінізації борються економічно розвинуті країни. Дослідимо їх досвід боротьби з тіньовою економікою, критично оцінимо та запропонуємо для України.

Вирішенням може бути покращення інформаційного забезпечення шляхом створення сучасних баз даних та інтегрованих інформаційно-аналітичних систем у державних структурах. Упровадження нової системи оподаткування підприємств, а саме – прийняття податку на виведений капітал, дасть змогу вивести левову частку економіки з тіні, адже підприємцям не буде сенсу завищувати свої витрати. Ця модель вже успішно працює в Естонії, що в міжнародних рейтингах за легкістю ведення бізнесу займає 12 місце. Усі названі заходи дозволять скоротити час на аналіз та контроль економічної конкуренції.

Конкурентна політика в Україні неможлива без дерегулювання – спрощеного процесу регулювання підприємницької діяльності (спрощення адміністративних процедур, зменшення адміністративного тиску на підприємців тощо). Також конкурентна політика повинна ставити тільки ті завдання, які не будуть суперечити законам повноцінного розвитку економіки, але водночас можуть впливати на умови її функціонування. З цього випливає, що високий рівень економічного розвитку, стабільна економіка та зростання економічних показників свідчать про те, що конкурентна політика держави зорієнтована на формування ефективних конкурентних відносин.

У випадку ж криз і нестабільного розвитку економіки конкурентна політика держави повинна більше зосереджуватися на захисті добросовісної конкуренції, а не перешкоджати її розвитку прямим чи непрямим втручанням (рис. 2.3). У такому випадку вплив конкурентної політики на національну економіку – мінімальний.

Рис. 2.3. Фактори, які перешкоджають веденню конкурентного бізнесу в Україні

Джерело: складено автором за даними [50, с. 5]

Зазначимо також, що ефективність конкурентної політики визначають фактори, що впливають на загальну конкурентоспроможність України на світовому ринку. Так, згідно даних рисунку 2.1, глобальний індекс конкурентоспроможності України був найвищим у 2012 р. (за період 2012-2018 рр.), а у 2018 р. порівняно із попереднім роком від дещо погіршився (країна опустилась на 2 позиції) (рис. 2.4).

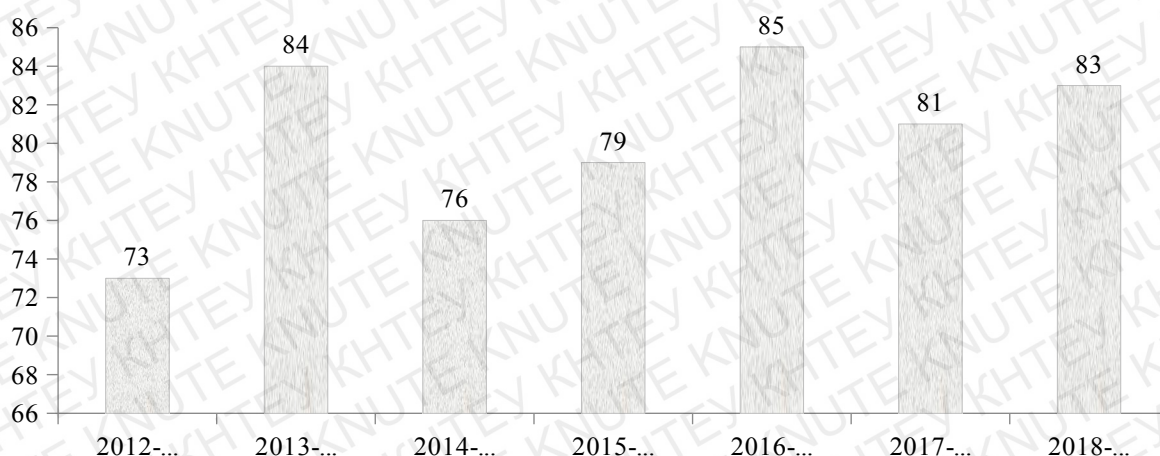

Рис. 2.4. Рейтинг України в Глобальному рейтингу конкурентоспроможності у 2012-2018 рр.

Джерело: складено автором за даними [69]

Таким чином, зроблено висновок, що загальна конкурентоспроможність України зросла у 2015 та 2018 рр.

2.2. Вплив процесу Асоціації України та ЄС на розвиток конкуренції у вітчизняній економіці

На рис. 2.5 дослідимо рівень конкурентоспроможності компаній України.

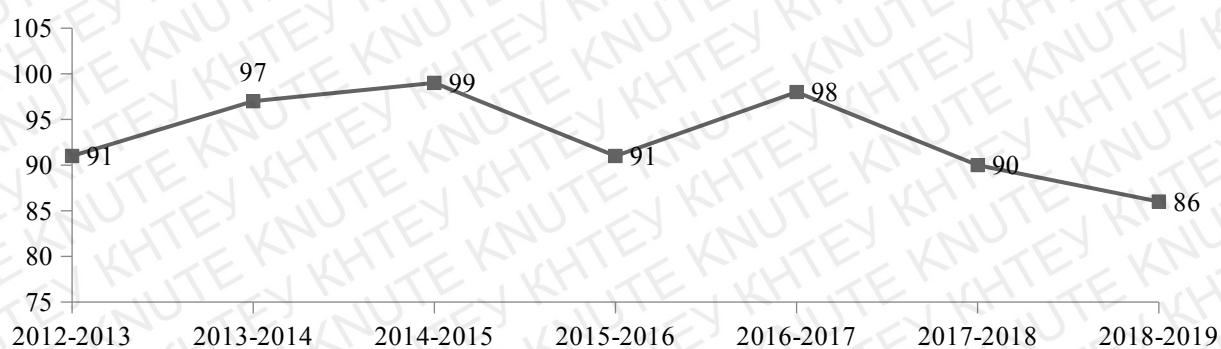

Рис. 2.5. Рівень конкурентоспроможності компаній України у 2012-2018 рр.

Джерело: складено автором за даними [69]

При цьому рівень конкурентоспроможності компаній країни зріс у 2015 та 2017-2018рр., що позитивно впливає на конкурентоздатність українських товарів та послуг на світовому ринку та експортний потенціал країни загалом. Таку тенденцію можна пояснити як технологічним розвитком, так і приведенням продукції вітчизняних виробників у відповідність з європейськими вимогами, що сприяє підвищенню їх якості та конкурентоспроможності на глобальному ринку.

Позитивним також є зростання рівня інноваційного потенціалу країни у 2018р., хоча динаміка незначна, адже впровадження інновацій вимагає значних коштів, яких більшість компаній не мають (рис.2.6).

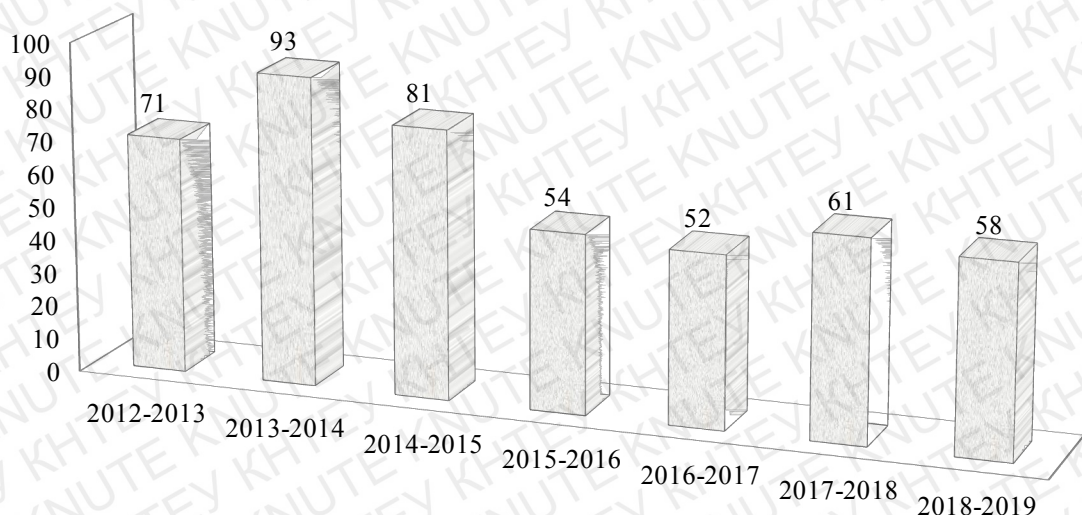

Рис. 2.6. Рівень інноваційного потенціалу в Україні у 2012-2018 рр.

Джерело: складено автором за даними [69]

Така тенденція спричинена незначним фінансуванням інноваційних проектів з державного бюджету та зменшенням іноземних інвестицій в українській економіці порівняно з до кризовим періодом (до 2015 р.).

Загалом динаміка заявок на реєстрацію об'єктів промислової власності була позитивною у 2015-2018 рр. І хоча темпи зростання не такі високі, як того хотілося б і як того вимагає вітчизняна економіка (зростання у 2018 р. порівняно із 2017 р. склало 2,47%, а із 2010 р. - 24,10%), все одно позитивна динаміка свідчить про певні позитивні зрушення українського ринку інтелектуальної власності (рис. 2.7).

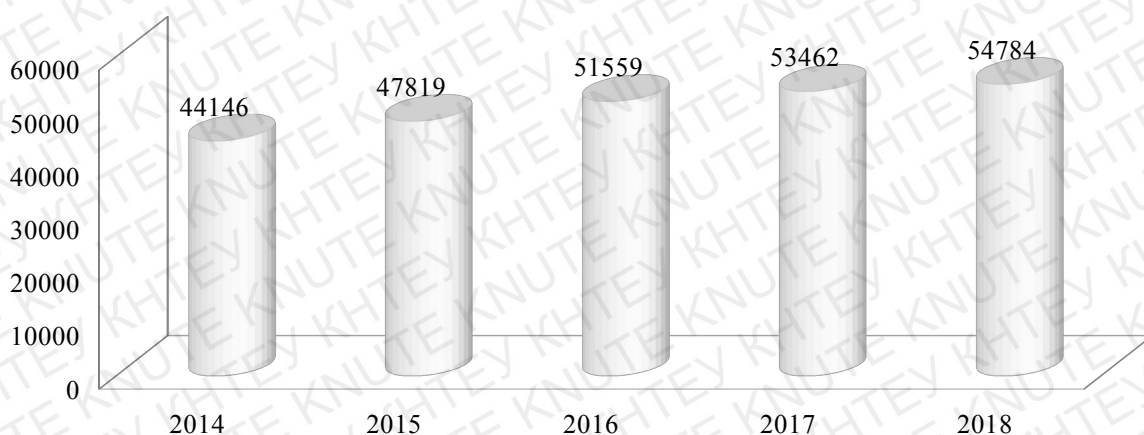

Рис. 2.7. Динаміка кількості заявок, поданих на різні товари інтелектуальної власності, в Україні у 2014-2018 рр., од.

Джерело: складено автором за даними[42]

В структурі поданих заявок протягом досліджуваного періоду найбільша частка припадала на реєстрацію знаків для товарів та послуг, а найменша - на реєстрацію топографії ІМС та кваліфіковані зазначення походження товарів (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Структура заявок, поданих на різні товари інтелектуальної власності, за видами у 2014-2018 рр., %

Джерело: складено автором за даними [42]

При цьому частка знаків для товарів та послуг зростала у 2015-2017 рр. (у 2018 р. вона зменшилась на 0,2 в.п.), частка промислових зразків зросла у 2016 та 2018 рр. (на 0,2 та 0,9 в.п. відповідно), частка корисних моделей зменшилась у 2015 та 2017-2018 рр., а частка винаходів демонструвала низхідний тренд протягом досліджуваного періоду.

Також зазначимо, що найбільше заявок надходило від національних заявників, проте у 2017-2018 рр. зросла кількість заявок, що надійшли від іноземних заявників (рис. 2.9).

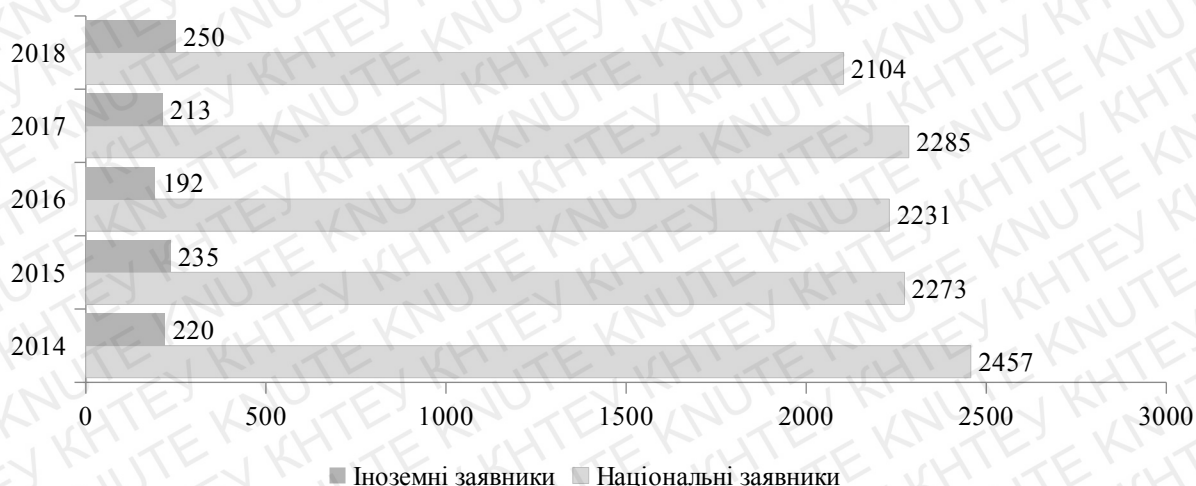

Рис. 2.9. Динаміка кількості заявок, поданих на різні товари інтелектуальної власності в Україні, за національністю заявників у 2014-2018 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [42]

Отже, кількість заявок, що надійшли від національних заявників, зросла у 2017 р. на 2,42%, а в інші роки зменшувалась. Кількість заявок, поданих іноземними заявниками, зросла у 2015, 2017-2018 рр. (відповідно на 6,82%, 10,94% та 17,37%), що свідчить про зростання темпів збільшення кількості таких заявок.

Проте національні заявники також подавали заявки на реєстрацію об'єктів промислової власності в іноземних країнах, і кількість цих заявок зросла у 2016 та 2018 рр. (рис. 2.10).

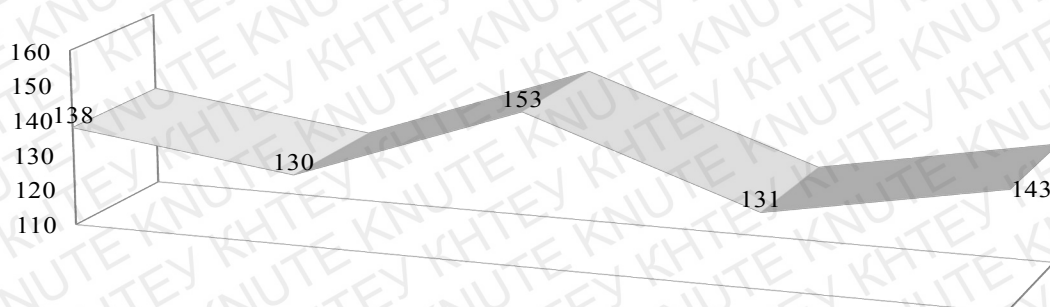

Рис. 2.10. Динаміка кількості заявок від національних заявників на реєстрацію ОПВ за кордоном, од.

Джерело: складено автором за даними [42]

Зазначимо, що у 2016 р. темп зростання кількості заявок від національних заявників на реєстрацію ОПВ за кордоном склав 17,69%, а у 2018 р. - 1,42%.

На нашу думку, тенденція до зростання кількості таких заявок свідчить про розвиток інтеграції українського ринку інтелектуальної власності у світовий. Аналізуючи експорт та імпорт продуктів інтелектуальної власності в Україні, звернемося до рис. 2.11, 2.12.

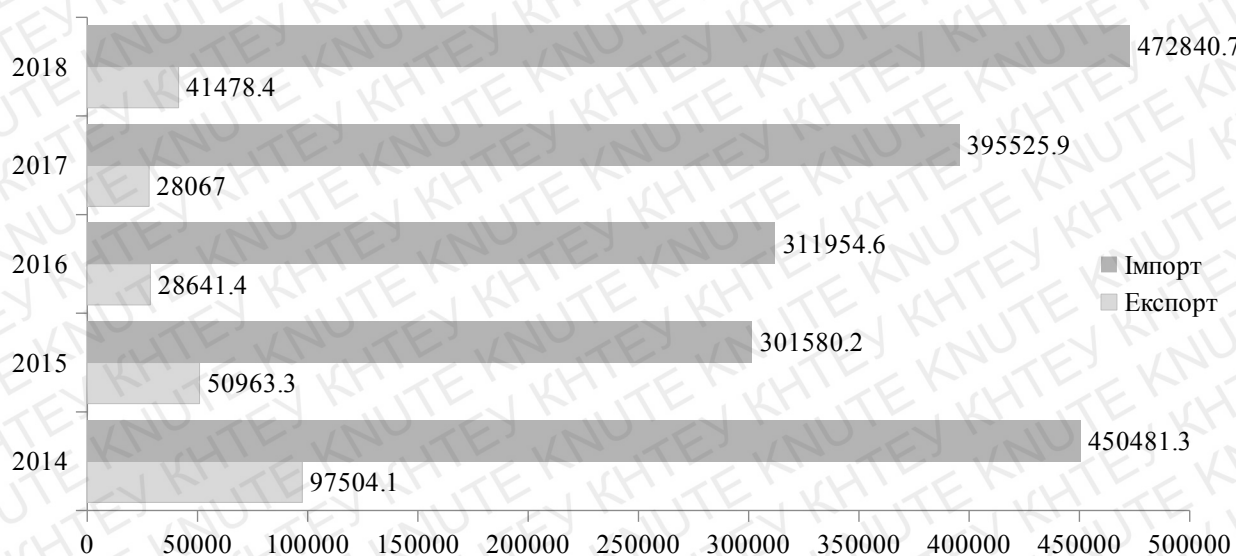

Рис. 2.11. Експорт-імпорт продуктів інтелектуальної власності в Україні у 2014-2018 рр., тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними[11]

Так, у 2015-2017 рр. значно зменшились обсяги експорту продукції інтелектуальної власності з України, тоді як імпорт зростав у 2016-2018 рр. Зважаючи на різницю у величині експорту та імпорту (сальдо зовнішньої торгівлі продуктами інтелектуальної власності), можна стверджувати, що воно було негативним, адже імпорт набагато перевищував експорт.

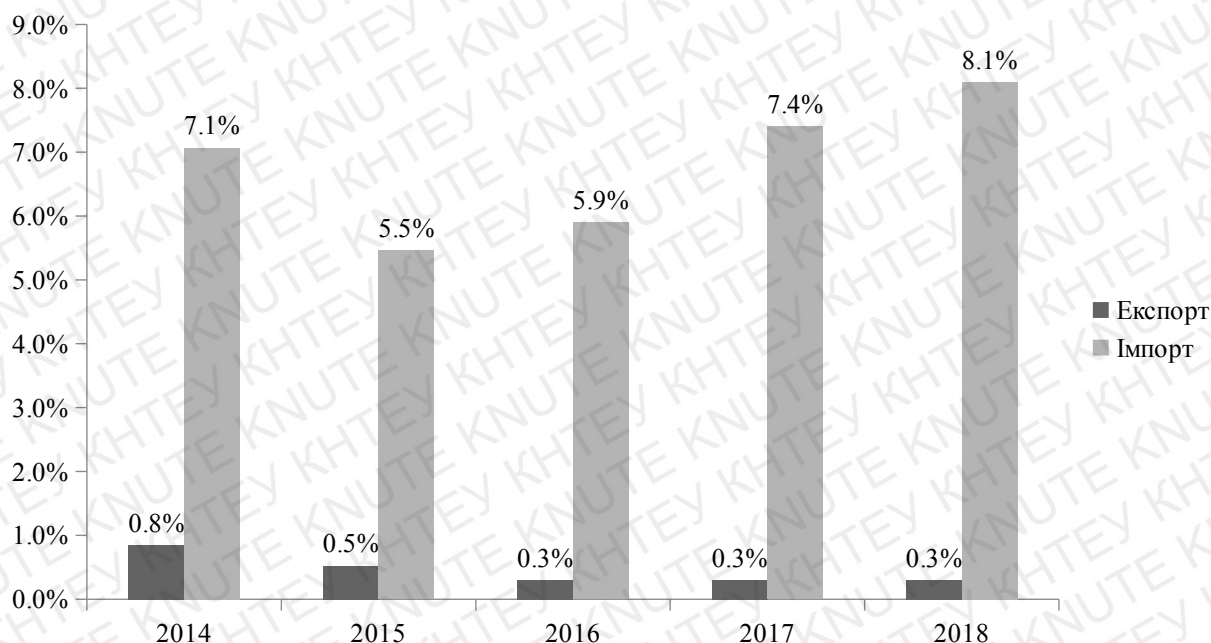

Рис. 2.12. Частка експорту-імпорту продуктів інтелектуальної власності в Україні в загальній структурі зовнішньої торгівлі у 2014-2018 рр., %

Джерело: складено автором за даними [11]

Як бачимо, що у 2010-2014 рр. величина експорту продукції інтелектуальної власності збільшувалась, але зменшилась у 2015-2017 рр., тоді як величина імпорту значно переважала експорт а зростає у 2010, 2012-2013, 2016-2017 рр.

Починаючи з весни 2014 року, Україна розпочала реалізацію періоду реформ, спрямованого на стабілізацію економіки та підвищення конкурентоспроможності її підприємств. Також зазначимо, що європейські міжнародні кредитно-фінансові допомагають Україні здійснювати необхідні реформи. Так, Україна та ЄС спільно визначили програму реформ - Порядок денний асоціації, і уважно слідкують за ходом цього процесу. Боротьба з корупцією, реформування судової системи, конституційні та виборчі реформи, поліпшення ділового та інвестиційного клімату та енергоефективності, а також реформа державного управління, включаючи децентралізацію, є одними з пріоритетів порядку денного. Гендерна інтеграція є пріоритетом у всіх секторах.

У 2014 році Європейська Комісія також створила спеціальну Групу підтримки для України (SGUA). До її складу входять експерти з інституцій ЄС та держав-членів, які забезпечують координацію та консультації українським органам влади у ключових секторах реформ.

Зона вільної торгівлі (DCFTA) в рамках угоди про асоціацію вступила в силу 1 вересня 2017 року, будучи тимчасово застосовуваною з 1 січня 2016 г. Це є важливою віхою в двосторонніх торгових відносинах і пропонує нові економічні можливості як в ЄС, так і в Україні. Українські підприємства отримують стабільний та передбачуваний пільговий доступ до найбільшого ринку у світі, з більш ніж 500 мільйонами споживачів. Хоча підприємства ЄС можуть скористатися більш легким доступом на український ринок та побудувати нові відносини з українськими постачальниками та партнерами, ЄС зміцнює свої позиції торговельного партнера України номер один.

Угода спровокувала реформування законодавчої бази України з метою її узгодження з законодавством ЄС (acquis ЄС). Це дозволить у довгостроковій перспективі розглядати багато українських продуктів так само, як інші на внутрішньому ринку ЄС. Враховуючи поступове наближення України до законодавства ЄС та визнаних на міжнародному рівні стандартів у сфері виробництва та послуг, Україна повинна мати можливість легше експортувати не лише до ЄС, але й до решти країн світу. Крім того, реформи, які закріплені у ЗВТ, дозволять покращити загальний бізнес-клімат в Україні, включаючи стримування корупції, що, в свою чергу, збільшить довіру інвесторів.

Таким чином, ЄС виплатив найбільшу макрофінансову допомогу країні, що не є членом ЄС (3,3 млрд. євро) в кредитах з низькими відсотками для пожвавлення економіки України, яка зазнала різкого падіння внаслідок військової агресії Росії та її зайняття великою часткою території України. ЄС також підтримує реформи та місцеву економіку в Україні за допомогою

сотень мільйонів євро грантів через різні інструменти, такі як Європейський інструмент сусідства, план зовнішніх інвестицій та інші програми.

2.3. Оцінка ефективності конкурентної політики України в умовах євроінтеграції процесів

АМКУ інформує, що в Україні відносно небагато монополізованих ринків у чистому вигляді. Однак якщо враховувати всі сторони та види монополій, від них страждає значна частина економіки (рис. 2.13).

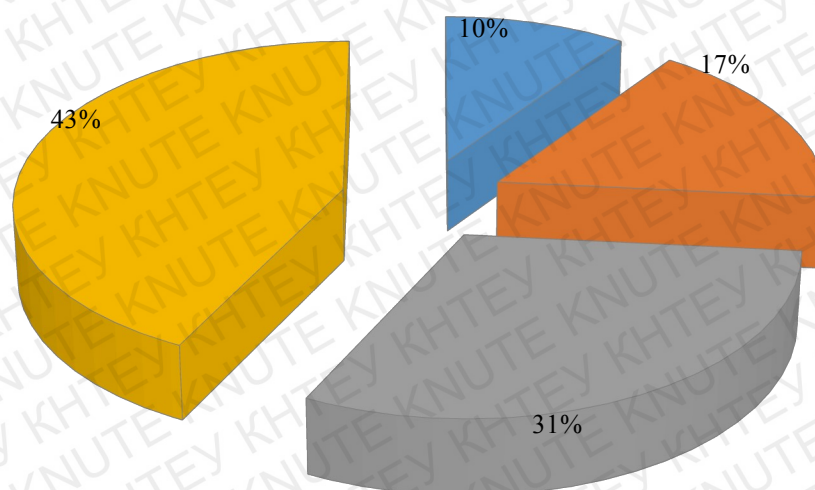

Рис. 2.13. Частки різних типів конкурентних ринків в економіці України

Джерело: складено автором за даними [50]

Отже, найбільший вплив на ефективність конкурентної політики України мають наступні фактори:

1. Недостатній рівень захисту інтелектуальної власності.

Відзначимо, що протягом періоду становлення права інтелектуальної власності у нашій країні пропонувались різні проекти, розроблялись національні та міжнародні нормативно-правові акти, вводились та скасовувались системи реєстрації наукових відкриттів, але проблема і досі є відкритою, адже в Україні не приділяється достатньо уваги інноваційним

винаходам, і це призводить до втрати значного інтелектуального потенціалу країни.

На нашу думку, ситуація із захистом прав інтелектуальної власності стримує зростання української економіки в цілому.

Ситуаційний аналіз розвитку галузі інтелектуальної власності і місця України та світовому ринку подано на рис. 2.14.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Високий рівень освіти у суспільстві, сильні навчальні заклади; - Високий потенціал вчених та дослідників; - Велика кількість патентних заявок; - Зростаюча інфраструктура для інноваційної діяльності (включаючи технопарки, бізнес-інкубатори і т.д.); - Постійні намагання поліпшити ЗПІВ. - Покращання макроекономічної ситуації в Україні 	<ul style="list-style-type: none"> - Слабке право забезпечення інтелектуальної власності та ЗПІВ; - Недосконалість діючого законодавства; - Недостатня інформаційна та інституційна підтримка; - Слабкий попит та пропозиція на інноваційні продукти у промисловості; - Відсутність фінансових ресурсів; - Адміністративні та фінансові бар'єри для малого бізнесу; - Бюрократизм
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Патентна реєстрація у сімействах патентів-аналогів великої потужності; - Перспективи зменшення кількості сфальсифікованої продукції на ринку; - Зростаюча інноваційна діяльність у суспільстві; - Утворення інноваційних кластерів; - Створення кращих умов для комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. 	<ul style="list-style-type: none"> - Еміграція наукових та творчих працівників; - Нестабільність основних фондів; - Низька мотивація дослідницької діяльності.

Рис. 2.14. Ситуаційний аналіз сфери інтелектуальної власності в Україні

Джерело: складено автором

В Україні стрімко зростає несанкціонований виток винаходів, спостерігається т. зв. «патентна міграція» з України. Рівень таких патентів становить близько 14% річного обсягу патентування, при цьому спостерігається тенденція до збільшення цих показників. Найактивнішими секторами міграції патентів є фармакологія, медичні препарати та ІТ-технології (системи і обладнання). Також розширюється і географія

патентної міграції: до Російської Федерації, США (11%), а також до Південної Кореї, Тайваню та Німеччини. При цьому значна кількість потенційно важливих винаходів напряму реєструються у патентних відомствах зарубіжних країн, а до патентного відомства України вони попередньо не подаються, про що свідчать дані аналізу, проведеного вище.

Таким чином, зростають обсяги неконтрольованої передачі за кордон наукових та конструкторських розробок, витоку з України вітчизняних заявок на патентування перспективних винаходів. Протягом останніх років більше 100 цих винаходів було запатентовано безпосередньо у США та кілька тисяч – у РФ. Серед них також є й технології подвійного призначення та конструкції танків.

На нашу думку, основними проблемами українського ринку інтелектуальної власності є наступні (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Основні проблеми, що гальмують розвиток ринку інтелектуальної власності в Україні

Джерело: побудовано автором

Проведені дослідження ринку продуктів інтелектуальної власності показали, що в Україні тенденції в сфері реєстрації і використання об'єктів

інтелектуальної власності залишаються вкрай суперечливими та є свідченням неефективного функціонування існуючої системи охорони інтелектуальної власності. У вітчизняній економіці склались несприятливі умови як для винахідницької діяльності, так і для відповідного використання таких винаходів. Отже, винахідництво та раціоналізаторство втратило характер масового руху, і це ускладнює перспективні можливості української економіки розвиватись інноваційним шляхом.

2. Необхідність пільгового оподаткування.

Одним з напрямів удосконалення державного регулювання та розвитку МСП України є удосконалення системи оподаткування, а саме - справляння єдиного податку. Порівнюючи правову природу єдиного податку в Україні з наявними акумулюючими обов'язковими платежами у зарубіжних державах, зазначимо, що всі ці платежі мають спільну мету запровадження – спрощення оподаткування доходів платників податків з незначними доходами шляхом сплати одного податку замість інших.

Існують три основні причини його введення:

По-перше, деякі держави настільки бідні, що воліють знизити ставки задля залучення іноземних інвесторів. По-друге, інші держави настільки малі і неефективні при зборі доходів, тому не можуть використовувати прогресивну систему оподаткування. По-третє, деякі держави настільки корумповані, що змушені встановлювати для компаній, які отримують великі прибутки, значне зниження ставки, аби примусити їх сплачувати податки взагалі. Отже, якщо держава настільки мала, що вона не здатна забезпечити ефективність загальної системи оподаткування, то доцільно використовувати спрощену систему оподаткування, (зокрема єдиний податок). Наприклад, до невеликих держав, які ввели єдиний податок належать Тувалу, Ямайка, Маврикій, Гренада, Тимор-Лешті, Сейшельські острови, Беліз. Окремий виняток з цього правила - Парагвай, в якому єдиний податок було введено в 2010 році та який є досить великою за площею державою. Майже у всіх державах, в яких діє єдиний податок, доходи від надходження податку на

прибуток скоротились. Тому запровадження єдиного податку часто асоціюється зі збільшенням ПДВ[28, с. 19].

Необхідно зауважити, що відмова від спрощеної системи оподаткування не буде означати автоматичний перехід малих підприємств на загальну систему оподаткування. На нашу думку, наслідком цього стане тінізація великої частини МСБ, і це значно зменшить надходження до місцевих бюджетів, оскільки багато видів діяльності можуть бути рентабельними лише за наявності спрощеної системи оподаткування. Отже, спрощену систему оподаткування недоцільно скасовувати, вона потребує реформування. Враховуючи досвід держав-членів ЄС та негативні наслідки реформування єдиного податку у нашій країні, вбачається доцільним звільнити від оподаткування податком на додану вартість платників єдиного податку III групи з річним доходом, який перевищує 1 млн. грн. (зазначимо, що ця межа встановлена для обов'язкової реєстрації платника ПДВ), але не більший ніж 1,5 млн. грн. Доцільно також посилювати відповідальність усіх платників єдиного податку, а саме - за здійснені ними порушення трудового законодавства (наприклад, за відсутність оформлених трудових договорів з найманими працівниками).

Також спрощена система оподаткування - це важливий крок покращання українського податкового клімату, адже є найбільш поширеною серед альтернативних систем оподаткування малих підприємств. Викладене дозволяє зробити висновок, що практичний досвід впровадження в Україні спрощеної системи оподаткування дозволяє стверджувати про її позитивний вплив на сектор МСБ. Так, підтримка МСП - це один з пріоритетних напрямів вітчизняної державної політики, тому вона повинна в першу чергу використовувати саме інструменти податкової політики для поліпшення умов ведення бізнесу для МСП. Отже, вдосконалення спрощеної системи оподаткування має велике значення для розвитку МСБ в Україні.

3. Недостатній рівень впровадження інновацій.

В Україні наразі спостерігається низька інноваційна активність українських підприємств. Розвиток інноваційної діяльності в різних регіонах України є вкрай нерівномірним, що в значній мірі пов'язано з рівнем розвитку інноваційної інфраструктури. Неефективна система фінансування, невизначеність пріоритетів в інноваційному розвитку призводить до дисбалансу інноваційного розвитку підприємств в різних секторах економіки, що породжує неефективне використання ресурсів, в тому числі і промислової власності.

4. Високий рівень корупції.

В даний час найбільш корумпованими владними структурами українці вважають поліцію, суд і Верховну Раду, потім - прокуратуру, митну службу та місцеві органи влади. Найбільш корумпованими органами, за твердженням українців, стали судові органи (рис. 2.16).

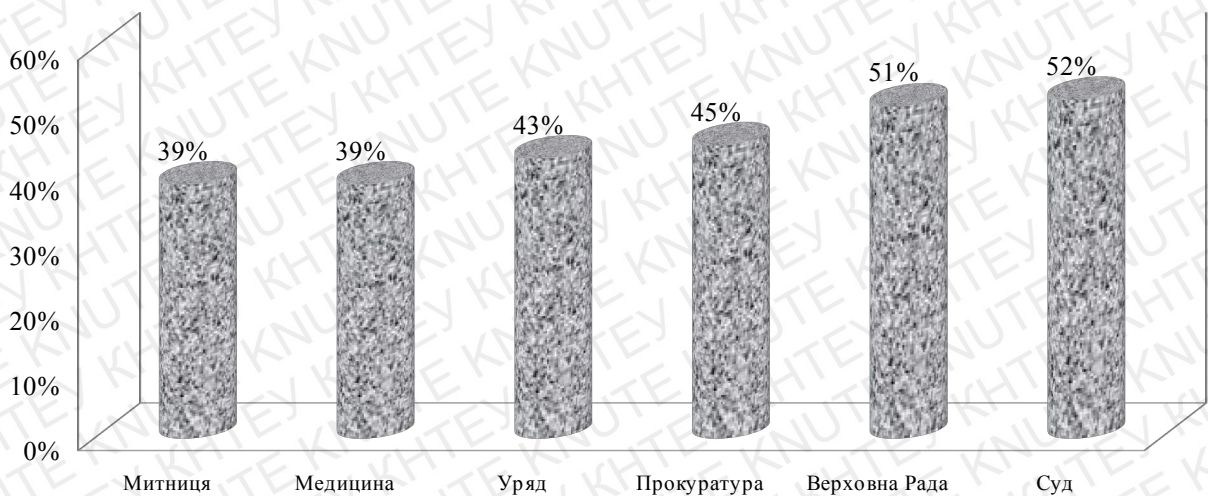

Рис. 2.16. Найбільш корумповані державні органи влади України у 2017 р.

Джерело: складено автором за даними [50]

Крім цього, Україна отримала чи не найвищий показник ризикованості інвестицій, тобто ніхто не може гарантувати збереження коштів, вкладених в українську економіку.

5. Інфляційні процеси.

При цьому рівень інфляції мав наступну динаміку (рис. 2.17).

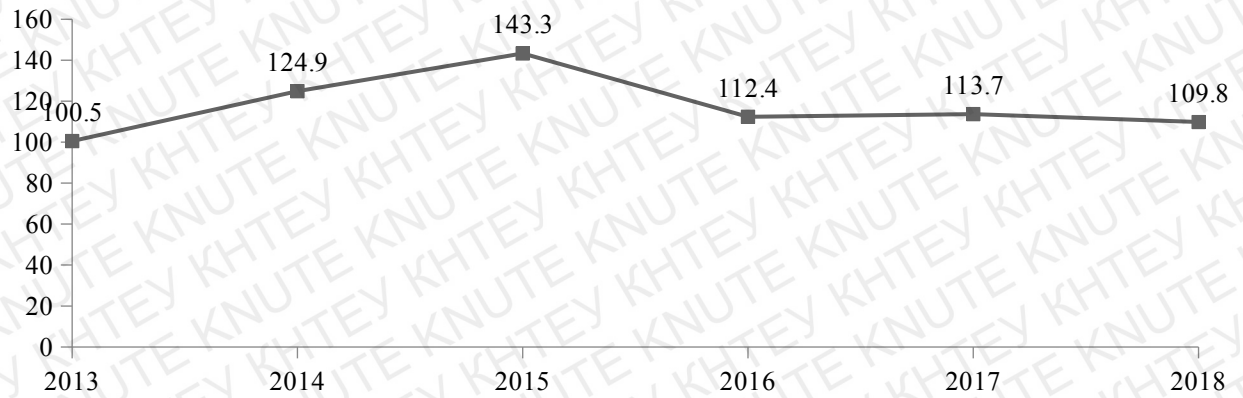

Рис. 2.17. Інфляція в Україні у 2013-2018 рр., %

Джерело: складено автором за даними [11]

Отже, варто зазначити, що починаючи з весни 2014 року, Україна розпочала реалізацію періоду реформ, спрямованого на стабілізацію економіки та підвищення конкурентоспроможності її підприємств. Угода спровокувала реформування законодавчої бази України з метою її узгодження з законодавством ЄС (acquis ЄС). Це дозволить у довгостроковій перспективі розглядати багато українських продуктів так само, як інші на внутрішньому ринку ЄС. Зазначено, що в Україні відносно небагато монополізованих ринків у чистому вигляді. Однак якщо враховувати всі сторони та види монополій, від них страждає значна частина економіки.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Захист та правозастосування інтелектуальної власності, коли вони є правильними, є однією з основних умов для інновацій та конкуренції. Стратегічні документи України (зокрема, стратегія «Україна-2020») охоплюють захист прав інтелектуальної власності серед пріоритетів політики. Проте впровадження реформ, пов'язаних з інтелектуальною власністю, залишається повільним. Це помітили західні партнери України (як США так і Європейський Союз), які очікують радикальних змін у сфері захисту та захисту прав інтелектуальної власності.

27 квітня 2018 р. Управління торговельного представника США (USTR) опублікувало щорічний Спеціальний звіт про права інтелектуальної власності[70]. Цей документ визначив країни з високим рівнем порушень прав інтелектуальної власності та надав оцінку державній політиці у сфері інтелектуальної власності в цих країнах. Україна входить до цього списку країн. Також USTR підтвердила відсутність достатнього прогресу України у сфері захисту прав інтелектуальної власності та залишила Україну у списку пріоритетних спостережень. Протягом кількох років перелік ключових питань ІВ в Україні майже не змінився.

USTR критикував:

- 1) непрозоре та несправедливе адміністрування системи для організацій колективного управління (ОКУ);
- 2) широке використання неліцензійного програмного забезпечення державними установами;
- 3) неспроможність запровадити більш ефективні заходи боротьби з онлайн-пиратством.

У той же час у Звіті особлива увага приділяється питанням організацій, що займаються питаннями охорони навколишнього середовища. Всього в

Україні зареєстровано 19 організацій з управління комерційною діяльністю, але більшість з них збирає роялті без перерахування платежів законним правовласникам.

Також однією з основних умов підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку є ефективне управління його зовнішнім боргом, адже його величина щороку зростає, а витрати на його обслуговування є значним тягарем для державного бюджету, що не дозволяє збільшити видатки на підтримку розвитку малого й середнього підприємництва та їх конкурентоспроможності на світовому ринку товарів та послуг.

З метою ефективного використання потенціалу співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями, як джерела фінансового забезпечення розвитку реального сектору економіки України необхідно приділяти особливу увагу актуалізації сучасного стану нормативно-правового регулювання цієї взаємодії, виявленню основних напрямів вдосконалення існуючої нормативно-правової бази.

Для кожної країни необхідна складова зовнішньої стратегії та умова вирішення кардинальних проблем розвитку - проведення національної гео економічної політики стосовно певних міжнародних економічних об'єднань та коопераційних, інтеграційних процесів. Для нашої країни визначення вектору міжнародної економічної інтеграції - найгостріше питанням розвитку держави після здобуття нею незалежності та після сумнозвісних подій 2014 р.

Торговельні відносини з ЄС для України є додатковим кроком до її входження в Євросоюз та можливість відкриття для себе нових ринків. На нашу думку, вільна торгівля дасть Україні наступні можливості:

- збільшення експорту продукції за рахунок виходу на нові ринки збуту;
- складення конкуренції іншим країнам на рівних умовах;
- розширення кола партнерів та диверсифікація поставок для зменшення ризиків в разі недоступу до ринків країн СНД;

- зменшення нетарифних бар'єрів в торгівлі АПК;
- залучення нових технологічних та інноваційних рішень із країн ЄС;
- покращення доступу до якісної імпоротної техніки, засобів захисту рослин, насіння тощо;
- збереження суверенітету в здійсненні зовнішньоекономічної політики тощо.

Переваги для споживачів також будуть значними:

- широкий асортимент продукції і знижені ціни, зростання конкуренції між виробниками і продавцями;
- підвищення якості продукції на внутрішньому українському ринку;
- збільшення кількості робочих місць, збільшення інвестицій в українську економіку;
- зростання рівня соціальної захищеності населення, його соціального забезпечення, екологічних вимог та ін.

Український бізнес також матиме свої переваги, які дадуть йому змогу підвищити конкурентоспроможність:

- отримання пільгового режиму для виходу на ринок ЄС (відсутність мита на найбільшому ринку світу), збільшення експортних поставок;
- покращення доступу до ринків третіх країн шляхом гармонізації українського законодавства з європейським, перехід на визнані усім світом стандарти та краща законодавча захищеність прав інтелектуальної власності і можливість застосування нових норм у практиці, і це, на нашу думку, принесе більші прибутки для винахідників та науковців;
- покращення внутрішнього інвестиційного та бізнес-клімату.

Таким чином, вільна торгівля здатна забезпечити поступову інтеграцію української економіки у внутрішній ринок ЄС, а її частина - це комплексна програма адаптації в сферах, що пов'язані з торгівлею. Окрім цього, вільна торгівля покращить бізнес-середовище українського ринку, і це є важливим фактором розвитку української економіки у цілому та підвищення рівня конкурентоспроможності країни на глобальному ринку.

Задля ефективної нейтралізації «ресурсного прокляття» у експортній сфері України необхідною є реалізація комплексу наступних заходів з боку уряду (рис. А.1 Додатку А).

Отже, підвищення інноваційного рівня експортного потенціалу України повинне стати пріоритетним напрямом підвищення її конкурентоспроможності на глобальному ринку.

На нашу думку, особливу увагу потрібно звернути на державну підтримку розвитку та підвищення конкурентоспроможності малих та середніх підприємств (МСП) України, адже вони є основною умовою постійного розвитку національної економіки будь-якої країни світу. Аналіз ситуації банкрутства та ліквідації вітчизняних МСП за період з 1992 по 2017 роки показує, що на сьогоднішній день основними проблемами банкрутства сучасних підприємств є наступні (рис. Б.1 Додатку Б):

Важливо також відмітити те, що відсутність відкритої зведеною статистичної інформації щодо банкрутства та ліквідації українських МСП значно ускладнює на сьогодні проведення аналізу та оцінки загальної ситуації економічного розвитку країни, зокрема, рівня та масштабності проблеми банкрутства вітчизняних підприємств та, як результат, нівелює потребу у необхідності визнання та вирішення даної проблеми як на державному, так і регіональному рівнях.

Досліджуючи оцінку сприятливості сфери МСБ самими підприємцями України, відмітимо, що у 2018 р. вперше для України Європейською Бізнес Асоціацією (ЄБА) у межах проекту Unlimit Ukraine було проведено дослідження та визначено Індекс настроїв малого бізнесу. Так, у 2018 році становив 3,2 бали із максимально можливих 5, і величина показника свідчить про нейтральний рівень. Згідно проведеного дослідження, представниками малого бізнесу України досить оптимістично було оцінено перспективи розвитку у 2018 році: 278 опитаних власників та директорів малих підприємств усіх сфер діяльності (або 76%) очікують покращання стану

справ у малому бізнесі вже у I півріччі, а 87% опитаних прогнозували зростання своїх прибутків у 2018 році.

Більше 50% опитаних компаній планували збільшити кількість найманих працівників, а 57% з опитаних планували підвищити рівень заробітної плати працівників, тоді як 64% опитаних планували збільшити обсяги фінансування власного бізнесу у 2018 році. Також 40% опитаних малих компаній було засновано у кризові 2015-2017 рр.[50, с. 5].

Отже, проведене дослідження свідчить про орієнтацію малого бізнесу на експорт, адже 27% опитаних малих компаній вже здійснили вихід на зовнішні ринки, тоді як 30,3% опитаних ще планують здійснити це у 2018 р. Також малі компанії налаштовані на розвиток власного бізнесу та планують для цього здійснювати реінвестування отриманих прибутків в бізнес.

Проте розвиток малого бізнесу в Україні стримують значні складнощі щодо отримання кредитів. Згідно проведеного дослідження, 82% опитаних керівників малих компаній визнають, що вони потребують для здійснення господарської діяльності кредитних коштів, а у 65% опитаних з їх отриманням виникають труднощі, у тому числі 15,5% опитаних зазначили, що для них залучення кредитів є абсолютно неможливим. Загалом, на думку 68,2% опитаних, економічна ситуація у нашій країні не сприяє розвитку малого бізнесу, і лише 3% опитаних стверджують, що вони повністю задоволені вітчизняним бізнес-кліматом.

Основними чинниками негативної оцінки українського бізнес-клімату є наступні:

- темпи інфляції (56,3% опитаних);
- високий рівень податкового навантаження (42,24% опитаних);
- корумпованість (41,9%);
- брак кваліфікованих працівників (39,3%).

В той же час лише 4% опитаних вважають, що саме інфляція в першу чергу заважає розвитку малого бізнесу в Україні. Із загальної кількості опитаних 21,6% вважають систему оподаткування першим пунктом зі списку

проблем, які вимагають змін, тоді як 14,7% опитаних вважають основною проблемою складнощі в отриманні кредитів, для 9% опитаних рівень корупції є найбільшою проблемою, а 6,1% опитаних стверджують, що головною умовою розвитку малого бізнесу в Україні повинна стати ефективна системи державної підтримки[29].

Проте у 2019 р. результати такого ж опитування показали, що очікування малого та середнього бізнесу погіршились, адже загальний Індекс настроїв малого бізнесу, за результатами опитування, склав 2,7 з 5-ти можливих, тоді як торішній Індекс склав 3,2 [50, с. 4].

На думку опитаних представників МСБ, реформа податкової політики здатна покращити ситуацію з розвитком МСБ в Україні. Зазначимо, що єдиний податок як акумулюючий платіж у різних формах ефективно справляється в Австрії, Нідерландах, Японії, Канаді, Швейцарії. Так, в Австрії всі види суб'єктів господарювання, незважаючи на їх юридичний статус, сплачують податок на підприємницьку діяльність, що складається із 2 частин – це податок на прибуток підприємства і податок на фонд оплати праці.

SWOT-аналіз українських МСП наведено в табл. В.1 в Додатку В.

Отже, зазначимо, що до політико-економічної кризи та агресії РФ на Сході України, а також анексії Криму великі підприємства займали найбільшу частку серед прибуткових підприємств України. Проте після 2014 р. ситуація змінилась - наразі в українській економіці значну роль почали відігравати малі підприємства за кількістю прибуткових підприємств (у 2014-2015 рр.) та середні підприємства (у 2016-2018 рр.).

Також зазначимо, що перспективою розвитку МСБ в Україні є державна підтримка. Мінекономрозвитку за підтримки Євросоюзу утворило Офіс розвитку малого і середнього підприємництва, де зможуть отримати підтримку бізнесмени і ті, хто лише планує відкрити свою справу. Основне завдання офісу - розробити програму підтримки малого й середнього бізнесу

в Україні, зокрема - спростити доступ до фінансування і розвивати інфраструктуру підтримки МСП в регіонах.

Для цього в 2018-2019 роках планують реалізувати ряд проектів:

1. Впровадження механізму часткового гарантування кредитів - підприємці, у яких немає достатнього розміру застави, але які можуть підтвердити наявність оборотних коштів задля погашення кредиту, матимуть можливість отримати позику від німецько-українського фонду - партнера проекту.

2. Створення держпорталу для МСП, де буде детально представлена інформація про всі програми фінансової і навчальної підтримки, про інститути, які допомагають бізнесу розвиватися, а також інша важлива для підприємців інформація.

3. Створення інформаційного довідника для підприємців - з докладною інструкцією про те, як почати бізнес, отримати фінансування й інше.

4. Створення Програми навчальної та фінансової підтримки стартапів, в рамках якої будуть навчати майбутніх підприємців, а також надавати їм фінансову та менторську підтримку.

Зазначимо, що Офіс розвитку малого і середнього підприємництва буде працювати при міністерстві, а згодом стане держорганом, що підтримує підприємців. Координацію роботи офісу здійснюватиме перший заступник міністра економічного розвитку і торгівлі. Фінансова підтримка Офісу надається Європейським Союзом у рамках проекту FORBIZ і Ініціативи EU4Business.

У 2016 році Україна офіційно приєдналася до європейської програми підтримки малого й середнього бізнесу COSME, загальний бюджет якої складає 2,3 млрд. євро. На початку серпня 2017 року в нашій країні набув чинності новий закон про державну допомогу бізнесу, прийнятий парламентом прийняв ще у 2014 р. на виконання своїх зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію із ЄС. Цей Закон встановив нові правила надання державної допомоги та контролю за її цільовим використанням. В даному

випадку мова йде про державну допомогу у широкому сенсі: у вигляді дотацій, компенсацій, пільг, кредитів за низькими ставками і так далі.

На нашу думку, розвиток МСБ в Україні потрібно здійснювати за наступними напрямками: фінансова підтримка МСП; адміністративна підтримка МСП; інноваційна підтримка МСП; інформаційна підтримка МСП (більш детально в Додатку Д).

Зазначимо також, що невідомою умовою розвитку МСП в Україні є жорстка антимонопольна політика в сфері малого бізнесу; захист від недобросовісної конкуренції, а також створення стимулів для чесної конкурентної боротьби; забезпечення рівних умов для всіх малих підприємств з укладання угод по державних замовленнях.

Таким чином, можна стверджувати, що протягом останніх років відмічено сприятливі та позитивні зрушення в галузі МСБ, які направлено на покращання умов ведення малого та середнього бізнесу, а також підвищення ефективності державного регулювання та підтримки цього сектору вітчизняної економіки.

Антимонопольний комітет України - це державний орган зі спеціальним статусом, мета діяльності якого полягає у забезпеченні державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності.

Особливості спеціального статусу АМК України обумовлені його завданнями і повноваженнями, у тому числі – і роллю в процесі формування конкурентної політики, які визначено у Законах України «Про Антимонопольний комітет України» та в інших актах законодавства. Окреслені особливості полягають в тім, що він визначає призначення і звільнення Голови АМК України, його заступників, державних уповноважених, голів територіальних відділень, у спеціальних процесуальних засадах діяльності АМК України, наданні соціальних гарантій, охороні особистих та майнових прав працівників АМК України на рівні із працівниками правоохоронних органів.

АМК України здійснює свою діяльність на підставі законодавства про захист економічної конкуренції, вона ґрунтується на нормах, встановлених Конституцією України та складається з Закону України «Про захист економічної конкуренції», а також із Закону України «Про Антимонопольний комітет України» та Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», у т.ч. – з інших нормативно-правових актів, які було прийнято відповідності з цими законами.

Основне завдання АМК України - участь у формуванні й реалізації конкурентної політики України, що здійснюється за такими напрямками (рис. Е.1 в Додатку Е).

В рамках своїх повноважень АМК контролює діяльність підприємств усіх форм власності, органів влади та місцевого самоврядування, а також іноземних підприємців, що діють на території України. Цей орган виконавчої влади наділений досить широкими повноваженнями, зокрема, його посадові особи мають право:

- розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування по них;
- перевіряти суб'єктів господарювання, органи влади на предмет дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції;
- проводити огляд службових приміщень та транспортних засобів суб'єктів господарювання - юридичних осіб;
- вилучати або накладати арешт на предмети, документи або інші носії інформації, які можуть бути доказом у суді;
- вимагати від суб'єктів перевірок, їх посадових осіб і працівників необхідну інформацію, в тому числі з обмеженим доступом;
- з метою усунення перешкод, створених підприємством працівникам АМК при виконанні ними своїх повноважень, залучати працівників органів внутрішніх справ.

Крім того, АМК уповноважений приймати обов'язкові для виконання підприємствами та органами влади рішення про припинення порушень

конкурентного законодавства; забороняти або дозволяти узгоджені дії на ринку; накладати на порушників правил чесної конкуренції штрафи і застосовувати інші санкції.

Згідно ст. 12 Закону № 2210, монопольним (домінуючим) вважається становище підприємства, частка товарів якого на ринку перевищує 35%, якщо підприємство не зможе довести, що зазнає значної конкуренції. При цьому слід мати на увазі, що монополістом може бути визнане підприємство з меншою часткою ринку, якщо воно не зазнає значної конкуренції, наприклад, в результаті невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам. Монопольним вважається також становище кожного з кількох підприємств, якщо сукупна частка не більше трьох підприємств, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 50%, або якщо частка не більше п'яти підприємств перевищує 70%.

Підприємства, що займають монопольне становище, стають об'єктом пильної уваги АМК. За рішенням АМК до них можуть застосовуватися різного роду санкції, аж до обмеження діяльності. Антиконтрентними узгодженими діями визнаються дії, що стосуються встановлення цін чи інших умов придбання (реалізації) товарів, обмеження виробництва, ринків товарів, спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів, усунення з ринку або обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців і т.п.

Слід зазначити, що вчинення узгоджених дій, які можуть призвести до обмеження конкуренції, можливі лише після отримання відповідного дозволу АМК. Разом з тим, АМК не має права давати свою згоду на подібного роду дії, якщо в результаті їх здійснення конкуренція буде істотно обмежена. В такому випадку дозвіл може бути надано Кабміном виходячи з суспільних інтересів. Підприємства, які вирішили вдатися до узгоджених антиконтрентних дій, повинні керуватися Положенням про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання[36].

Всі інші узгоджені дії регулюються Типовими вимогами до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів господарювання, затверджених розпорядженням АМК від 12.02.2002 № 27-р.

Положення про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції затверджено розпорядженням АМК від 25.12.2001 № 182-р[37] (далі - Положення). Перевірки, здійснювані органами АМК, можуть бути плановими і позаплановими. Плановою виїзною перевіркою вважається перевірка об'єктів, яка проводиться за їх місцезнаходженням. Підставою для проведення планових перевірок є план-графік перевірок, затверджений головою АМК. Відзначимо, що відповідно до п. 13 Положення, в календарний план перевірок не включаються малі і середні підприємці. Планова перевірка може проводитися не частіше одного разу на календарний рік. Про таку перевірку підприємство має бути письмово повідомлено не пізніше ніж за 10 календарних днів до початку її проведення.

Позаплановою виїзною вважається перевірка, яка не передбачена в планах роботи АМК і може проводитися без попереднього письмового повідомлення підприємства. Вона проводиться за наказом голови АМК (голови відділення) при наявності хоча б одного з передбачених Положенням обставин. Зокрема, позапланова перевірка може проводитися в наступних випадках:

- за дорученням Президента або Кабінету Міністрів України;
- за поданням органів влади або місцевого самоврядування;
- за заявою суб'єктів господарювання, громадян, об'єднань про утиск їх прав в результаті порушень законодавства про захист економічної конкуренції;
- при виявленні недостовірності даних, заявлених підприємствами в документах, наданих на запит органів або голови АМК;

- при необхідності уточнення відомостей, отриманих від особи, яка мала правові відносини з об'єктом перевірки;
- при наявності документально підтверджених даних про монополізацію ринку товару, антиконкурентні узгоджені дії і т.д.

Відзначимо також, що з початку 2008 року вступив в силу Закон України від 05.04.2007 № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»[19], який не поширюється на відносини, що виникають при здійсненні державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції.

Для проведення перевірки призначається комісія в складі не менше двох фахівців. Термін її проведення визначається в кожному конкретному випадку з урахуванням поставленого завдання, об'єкта перевірки та очікуваного обсягу робіт. Крім того, в разі потреби за поданням керівника комісії терміни проведення перевірки можуть бути продовжені. Першим днем перевірки вважається день прибуття членів комісії на підприємство, що перевіряється. У перший день після прибуття на об'єкт голова комісії повідомляє керівника підприємства про мету і терміни проведених заходів, надає йому документи про склад комісії та повноваження її членів, а також перелік питань, які належить з'ясувати комісії. Результати перевірки оформляються актом перевірки.

До найбільш поширених видів порушення антимонопольного законодавства можна віднести:

- антиконкурентні узгоджені дії;
- зловживання монопольним (домінуючим) становищем;
- невиконання рішення, попереднього рішення органів АМКУ або їх виконання не в повному обсязі.

За вказані порушення накладаються штрафи в розмірі до 10% доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передує року, в якому накладається штраф. При наявності незаконно одержаного прибутку, що перевищує 10%

зазначеного доходу (виручки), штраф накладається в розмірі, що не перевищує потрійного розміру незаконно одержаного прибутку. При цьому розмір незаконно отриманого прибутку може бути розрахований оціночним шляхом.

За ряд порушень передбачено більш м'яке покарання. Зокрема, за вчинення учасниками узгоджених дій без отримання дозволу органів АМК накладається штраф у розмірі до 5% доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передує року, в якому накладається штраф. А за ненадання інформації АМК, надання недостовірної інформації або інформації в неповному обсязі, а також створення перешкод працівникам АМК у проведенні перевірок, огляду, вилученні чи накладенні арешту на майно накладається штраф у розмірі до 1% доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передує року, в якому накладається штраф.

Згідно ст. 42 Закону № 2210 строк давності притягнення до відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції становить 5 років з дня вчинення порушення, а в разі триваючого порушення - з дня закінчення вчинення порушення.

Однак крім фінансових санкцій, передбачена і адміністративна відповідальність за порушення антимонопольного законодавства. Так, нав'язування контрагентам умов договору, які ставлять їх у нерівне становище, додаткових умов, що не стосуються предмета договору, інші дії, спрямовані на створення перешкод для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, встановлення монопольних цін на свої товари, а також дискримінаційних цін, що обмежують права окремих споживачів, тягнуть за собою накладення штрафу на керівників (розпорядників кредитів) підприємств (об'єднань, господарських товариств тощо) у розмірі до 15 неоподатковуваних мінімальних доходів громадян (НМДГ), а на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, - до 30 НМДГ.

Отже, варто зазначити, що неподання, несвоєчасне подання керівниками підприємств і особами, які займаються підприємницькою діяльністю, інформації або подання завідомо недостовірної інформації АМК тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб та керівників підприємств у розмірі до 7 НМДГ, а на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, - до 20 НМДГ (ч.1 ст.1664 КпАП). За ухилення зазначених осіб від виконання рішень АМК або несвоєчасне виконання їх рішень передбачений штраф для посадових осіб і керівників у розмірі до 6 НМДГ (102 грн.), А для осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, - до 16 НМДГ. Таким чином, Україна потребує удосконалення діяльності АМК України та, в результаті, підвищення конкурентоспроможності українських підприємств за рахунок удосконалення вітчизняної конкурентної політики.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Розкрито сутність конкурентної політики держави та зроблено висновок, що сьогодні конкуренція зі сфери виробництва переміщується в сферу наукових і дослідно-конструкторських робіт, інформатики. Головними джерелами конкурентних переваг окремих підприємств стали здатність до нововведень, а на макроекономічному рівні - стимул до інвестування в інноваційний розвиток. Про конкурентоспроможність свідчить здатність підприємства приносити прибуток у короткі заплановані строки. Чинниками конкурентної переваги є конкретні компоненти зовнішнього / внутрішнього середовища підприємства, згідно яких воно переважає своїх конкурентів. У сучасних умовах економічного розвитку забезпечення виконання завдань конкурентної політики - це в основному заходи, спрямовані на попередження антиконкурентних дій, і методу переконання в даному контексті належить важлива роль. Це не боротьба з монополіями або зловживаннями на ринку, з проявами недобросовісної конкуренції, а профілактичні, попереджувальні дії конкурентних відомств, спрямовані на популяризацію знань і переваг конкуренції, формування проконкурентна культури суспільства.

2. Досліджено механізм реалізації конкурентної політики держави та зазначено, що основна мета конкурентної політики держави - формування соціально-економічних умов, що сприяють створенню економіки, орієнтованої на рух до держави майбутнього, забезпечення її функціонування і безпеки. Склад конкурентної політики, який визначається в контексті набору інструментів першого рівня, включає в себе три блоки: захисний, активний, адвокатування конкуренції. Принциповим для розуміння стандартних інструментів антимонопольної політики є той факт, що вони націлені на поведінку учасників ринку, але не на результати функціонування ринків. У цьому сенсі безпосередньою метою антимонопольної політики,

зокрема, не можуть виступати низькі ціни, хоча успіхи конкурентної політики в кінцевому підсумку і повинні приводити до наближення цін до суспільно ефективного конкурентного рівня.

3. Наведено нові можливості реалізації конкурентної політики в умовах євроінтеграційних процесів, а саме - розвиток процесу економічної інтеграції повинен був полягати в лібералізації та синхронізованому відкритті ринків Євросоюзу та України, у взаємному збалансуванні торгівлі, у наданні режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну і українським експортерам на ринках ЄС на засадах взаємності, у запровадженні спільного правового поля та єдиних стандартів в сфері конкуренції і державної підтримки виробників. На відносин України з ЄС позитивний вплив справило економічне зростання, яке було зафіксовано в нашій державі починаючи із 2000 року. Європейська інтеграція - це не просто партнерство і взаємовигідна співпраця, вона не обмежується зовнішньополітичними аспектами, оскільки передбачає суттєві внутрішні перетворення згідно з прийнятими інтеграційним співтовариством стандартами.

4. Проаналізовано основні напрямки конкурентної політики України та фактори, що її визначають та зроблено висновок, що сучасний етап розвитку суспільства сприяє вдосконаленню ринкових відносин, що реалізуються в умовах суперництва. Конкуренція завжди була рушійною силою і невід'ємним атрибутом ринкової економіки. Останніми роками внаслідок вкрай нестабільної політичної та економічної ситуації формування здорової конкуренції сповільнилось. Незважаючи на проведення ряду реформ, ефективність державного управління конкуренцією далі залишається низькою. Об'єктами політики є монополізований ринок та його елементи, суб'єкти господарювання, які займають монопольні позиції, державні структури монопольного типу. Суб'єктами політики в Україні є Верховна Рада, Адміністрація Президента, Кабінет Міністрів, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна; центральні та місцеві органи державної

виконавчої влади, що сприяють демонополізації економіки та розвитку здорової конкуренції.

5. Досліджено вплив процесу Асоціації України та ЄС на розвиток конкуренції у вітчизняній економіці та зазначено, що рівень конкурентоспроможності компаній країни зріс у 2015 та 2017-2018 рр., що позитивно впливає на конкурентоздатність українських товарів та послуг на світовому ринку та експортний потенціал країни загалом. Таку тенденцію можна пояснити як технологічним розвитком, так і приведенням продукції вітчизняних виробників у відповідність з європейськими вимогами, що сприяє підвищенню їх якості та конкурентоспроможності на глобальному ринку. Позитивним також є зростання рівня інноваційного потенціалу країни у 2018 р., хоча динаміка незначна, адже впровадження інновацій вимагає значних коштів, яких більшість компаній не мають. Така тенденція спричинена незначним фінансуванням інноваційних проектів з державного бюджету та зменшенням іноземних інвестицій в українській економіці порівняно з до кризовим періодом (до 2015 р.).

6. Надано оцінку ефективності конкурентної політики України в умовах євроінтеграції процесів та зазначено, що протягом періоду становлення права інтелектуальної власності у нашій країні пропонувались різні проекти, розроблялись національні та міжнародні нормативно-правові акти, вводились та скасовувались системи реєстрації наукових відкриттів, але проблема і досі є відкритою, адже в Україні не приділяється достатньо уваги інноваційним винаходам, і це призводить до втрати значного інтелектуального потенціалу країни. Зростають обсяги неконтрольованої передачі за кордон наукових та конструкторських розробок, витоку з України вітчизняних заявок на патентування перспективних винаходів. Протягом останніх років більше 100 цих винаходів було запатентовано безпосередньо у США та кілька тисяч – у РФ. Серед них також є й технології подвійного призначення та конструкції танків. В Україні наразі спостерігається низька інноваційна активність українських підприємств.

7. Наведено шляхи підвищення ефективності конкурентної політики України в умовах євроінтеграційних процесів та зроблено висновок, що однією з основних умов підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку є ефективне управління його зовнішнім боргом, адже його величина щороку зростає, а витрати на його обслуговування є значним тягарем для державного бюджету, що не дозволяє збільшити видатки на підтримку розвитку малого й середнього підприємництва та їх конкурентоспроможності на світовому ринку товарів та послуг. Основним завданням України при підписанні договорів з будь-якими інтеграційними структурами є її максимальне відстоювання власних інтересів та національних позицій, а також збереження чи поліпшення існуючих торговельно-економічних відносин.

8. Оцінено роль АМК України щодо ефективної реалізації конкурентної політики та зазначено, що АМК України здійснює свою діяльність на підставі законодавства про захист економічної конкуренції, вона ґрунтується на нормах, встановлених Конституцією України та складається з Закону України «Про захист економічної конкуренції», а також із Закону України «Про Антимонопольний комітет України» та Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», у т.ч. – з інших нормативно-правових актів, які було прийнято у відповідності з цими законами. Підприємства, що займають монопольне становище, стають об'єктом пильної уваги АМК. За рішенням АМК до них можуть застосовуватися різного роду санкції, аж до обмеження діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аничкина О.А. Методические и методологические аспекты анализа конкурентоспособности предприятий и продукции АПК / О.А. Аничкина // Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, апрель 2012 г.). – СПб.: Реноме, 2012. – С. 37-41.
2. Барр Р. Политическая экономия; [пер. с фр.]. – В 2 т. – М.: Международные отношения, 1995. – Т. 1. – 608 с.
3. Боргова статистика // Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/borhova-statystyka>.
4. Борисенко З.М. Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України: моногр. – К.: Таксон, 2004. – 322 с.
5. В Украине перезапустят Антимонопольный комитет, но его главу не поменяют - Зеленский // Hromadske [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/ru/posts/v-ukraine-perezapustyat-antimonopolnyj-komitet-no-ego-glavu-ne-izmenyat-zelenskij>.
6. Внутрішній ринок і торгівля України: структурно-інституціональна трансформація: монографія / авт.: В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, А.Г. Герасименко та ін.; за ред. В. Д. Лагутіна. – Київ : КНТЕУ, 2015. – 431с.
7. Геєць В. М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України / В. М. Геєць. – Економіка України, 2014, № 12 (637). – С. 4-19.
8. Герасименко А.Г. Конкурентна політика: економічний зміст та напрями вдосконалення / А.Г. Герасименко // Стратегія розвитку України. – 2014. - № 1. – С. 27-33.
9. Герасименко А.Г. Недосконалість ринкової інфраструктури - обмежувальний чинник розвитку конкуренції на внутрішньому ринку України / А. Г. Герасименко // Український соціум. - 2011. - № 1. - С. 77-84.

10. Голованова С. Либерализация торговли как стратегический субститут конкурентной политике // Тезисы в сборнике докладов VI международной научно-практической конференции. Екатеринбург. 24–25 апреля 2009 г. - С. 66–71.

11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

12. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. для вищ. навч. закладів / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К.: Центр навч. літ., 2006. – 384 с.

13. Євчук М.І. Міжнародна економічна інтеграція: сучасний стан, проблеми та перспективи / М.І. Євчук, З.І. Долінський // Міжнародні економічні відносини. – 2017. - № 3. – С. 4-9.

14. Єлець О.П., Богдан Є.В. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_082.pdf.

15. Жиленко С. Підходи до визначення поняття «державний борг»/ С. Жиленко, О. Ляховець // Бізнес-Інформ. - 2019. – № 1. - С. 42-46.

16. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.

17. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.

18. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

19. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

20. Кіндратець О.М. Євроінтеграція України як фактор «мотивованої» модернізації / О.М. Кіндратець // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук.праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 72 (№ 5). – С. 824–829.

21. Кіш Є. Б. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції / Є.Б. Кіш // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6 (9). – С. 103-114.

22. Клименко С.М. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства / С.М. Клименко // Ефективна економіка. - 2016. - № 11. - С. 24-29.

23. Коваленко Є.О. Концептуально-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики / Є.О. Коваленко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 01/2008. – Вип. 32. – С. 210-219.

24. Лагутін В.Д. Конкурентоспроможність національної економіки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Д. Лагутін, В. А. Романенко, Ю. М. Уманців ; за ред. В.Д. Лагутіна. – Київ : КНТЕУ, 2011. – 295 с.

25. Лагутін В.Д. Конкуренція, довіра і реалізація інтересів ринкових суб'єктів / В.Д. Лагутін // Вісник Інституту економіки та прогнозування. - 2011. - 2011. - С. 32-36.

26. Лагутін В.Д. Вплив конкуренції на інноваційний розвиток та конкурентоспроможність економіки / В. Д. Лагутін, Ю.І. Ясько // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2013. - Вип. 10. - С. 22-26.

27. Лагутін В.Д., Бакалінська О.О., Вертелева О.В. та ін. Конкуренція і конкурентна політика: категорії та поняття ; [за ред. В.Д. Лагутіна]. – К.: КНТЕУ, 2009. – 320 с.

28. Липарюк О.Т. Державна підтримка малого підприємства: зарубіжний досвід / О.Т. Липарюк // Регіональна економіка. - 2019. - № 7. - С. 17-21.

29. Малый бизнес Украины оптимистично оценивает перспективы развития в 2018 году [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://biz.censor.net.ua/n3058545>.

30. Мунтяну В.

31. Назаренко М.О. Комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України / М.О. Назаренко: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата політ. наук за спец. 25.00.02 – механізми державного управління. — Одеський регіональний інститут державного управління. — 2014. — 238 с.

32. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://bank.gov.ua/control/uk/publish>.

33. Портер М. Конкурентна стратегія. Методика аналізу галузей і конкурентів/М. Портер; [пер. з англ. І. Мінервін]. – 3-е изд. – М.: Альпіна Бізнес Букс, 2007. – 453 с.

34. Право Европейского союза. Учебник для вузов / Под ред. Кашкина С. – М.: Изд-во «Юрайт», 2010. - 1119 с.

35. Розпорядження Антимонопольного Комітету України «Про затвердження Типових вимог до вертикальних узгоджених дій суб'єктів господарювання та внесення змін до Типових вимог до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України» від 12.10.2017 № 10-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1364-17>.

36. Розпорядження Антимонопольного комітету України «Про затвердження Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання» від 12.02.2002 № 26-р[Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0238-02>.

37. Розпорядження Антимонопольного комітету України «Про затвердження Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету Про Положення про порядок проведення

перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції» від 25.12.2001 № 182-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0139-02>.

38. Тенденції тіньової економіки // Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinivoiEkonomiki>.

39. Трегуб О.І. Теоретичні засади європейської інтеграції / О. І. Трегуб // Грані. – 2013. – № 9. – С. 148-153.

40. Трещов М.М. Методи оцінювання конкурентоспроможності продукції / М.М. Трещов // Економічний простір. – 2009. - №23/1. - С. 118-126.

41. Угода про асоціацію Україна - ЄС // Урядовий портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociasiyu>.

42. Український інститут інтелектуальної власності (Укрпатент) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.uipv.org/i_upload/file/promvlasnist-2017.pdf.

43. Уманців Ю. Економіка України у вимірі глобальної конкурентоспроможності/ Ю. Уманців // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – Київ, 2011. – № 1 (40). – С. 14-23.

44. Уманців Ю.М., Мінняло О.І. Механізм економічної політики: навч. посіб. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 436 с.

45. Управління у сфері економічної конкуренції: Навчальний посібник у 2 томах. Том2 / В.Д.Лагутін, О.В. Вертелева, О.І. Мінняло та ін.; За ред. А.Г.Герасименко –К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 448 с.

46. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Эксмо, 2004. – 544 с.

47. Филонич В.С. Государственная конкурентная политика / В.С. Филонич [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://lib.htei.org.ua/sites/default/files/21/2014/gosudarstvennaya_konkurentnaya_polytyka.pdf.

48. Філюк Г. Конкурентна політика держави в умовах глобалізації / Г. Філюк // Вісник Київського національного університету імени Т. Шевченка. – Серія : Економіка. – 2009. – № 109. – С. 44–47.

49. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – М. : Дело ЛТД, 1993. – 864 с.

50. Харечко Т. Дослідження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств України / Т. Харечко // Волинь. – 2019. - № 5. – С. 4-5.

51. Харечко Т.І. Особливості євроінтеграційних процесів у XXI ст. / Т.І. Харечко // Економічний простір. – 2017. - № 4. – С. 7-11.

52. Харченко Т.Б. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств як засіб ринкового реформування економіки / Т.Б. Харченко // АПК. – 2013. – № 2. – С. 70-73.

53. Холод Н.І. Розробка та впровадження конкурентної стратегії промислового підприємства / Н.І. Холод // Ефективна економіка. - 2013. - № 11. - С. 101-107.

54. Хоміч Р.Т. Теоретичні засади антимонопольної політики держави / Р.Т. Хоміч // Стратегічні орієнтири. – 2014. - № 7. – С. 45-49.

55. Чиркова А.Н. Методические подходы к оценке конкурентоспособности предприятий машиностроительной отрасли / А.Н. Чиркова // Молодой ученый. – 2013. – № 7. – С. 260-263.

56. Чупик Г.Р. Наукові підходи до визначення категорій «конкуренція» та «конкурентоспроможність» / Г.Р. Чупик // Вісник Львівської КА. – 2014. – № 22. – С. 55-58.

57. Шаповалов Н.И. Европейская интеграция — отражение процесса глобализации общества / Н.И. Шаповалов // Вестник Московского государственного областного университета: Юриспруденция. - №2.- 2014. - С. 71-74.

58. Шаститко А. Е. Новая институциональная экономическая теория. Изд. 4-е. М.: Теис, 2010. – 496 с.
59. Шнурова І. Міжнародна економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку / І. Шнурова // Міжнародний менеджмент. - 2017. - № 4. – С. 23-28.
60. Щавель О. Дослідження тенденцій розвитку світового господарства / О. Щавель, З. Нідельський // Науковий вісник НУВГП. – 2017. – Вип. 31(172). – С. 211-223.
61. Щербакова Т.А. Модифікація конкурентної політики за умови трансформації економічних відносин / Т. А. Щербакова // Економіка України. - 2016. - № 4. - С. 45-56.
62. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика: Учеб.-практ. пособие / А. Ю. Юданов; – 3. изд., испр. и доп. – М. : Гном и Д, 2001. – 304 с.
63. Яворський Я. Конкурентне законодавство Європейського Союзу // Право України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.info_pressa.com/article_1151.html.
64. Ячеистова Н. Международная конкуренция: законодательство, регулирование, сотрудничество. – Нью-Йорк и Женева: Изд-во ООН, 2001. - 468 с.
65. Becker G. S. Crime and Punishment: An Economic Approach // Journal of Political Economy. - 1968. - Vol. 76. - № 2. - P. 169–217
66. Breyer S. Economic reasoning and Judicial Review // Economic Journal. - 2009. - № 119. - P. 123–135.
67. Carree M., Gunster G., Schinkel M. P. European Antitrust Policy: An Empirical Analysis of Commission Decisions and Their Appeals Histories, Working paper. EARIE. Berlin, 2004.
68. Nye J. S. Soft Power. The Means to success in world politics. N.- Y.: Public Affairs, 2004.
69. The Global Competitiveness Index [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://reports.weforum.org>.

70. USTR Releases 2018 Special 301 Report on Intellectual Property Rights

[Электронный ресурс].

-

Режим доступа:

<https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2018/april/ustr-releases-2018-special-301-report>.

ДОДАТКИ

Додаток А

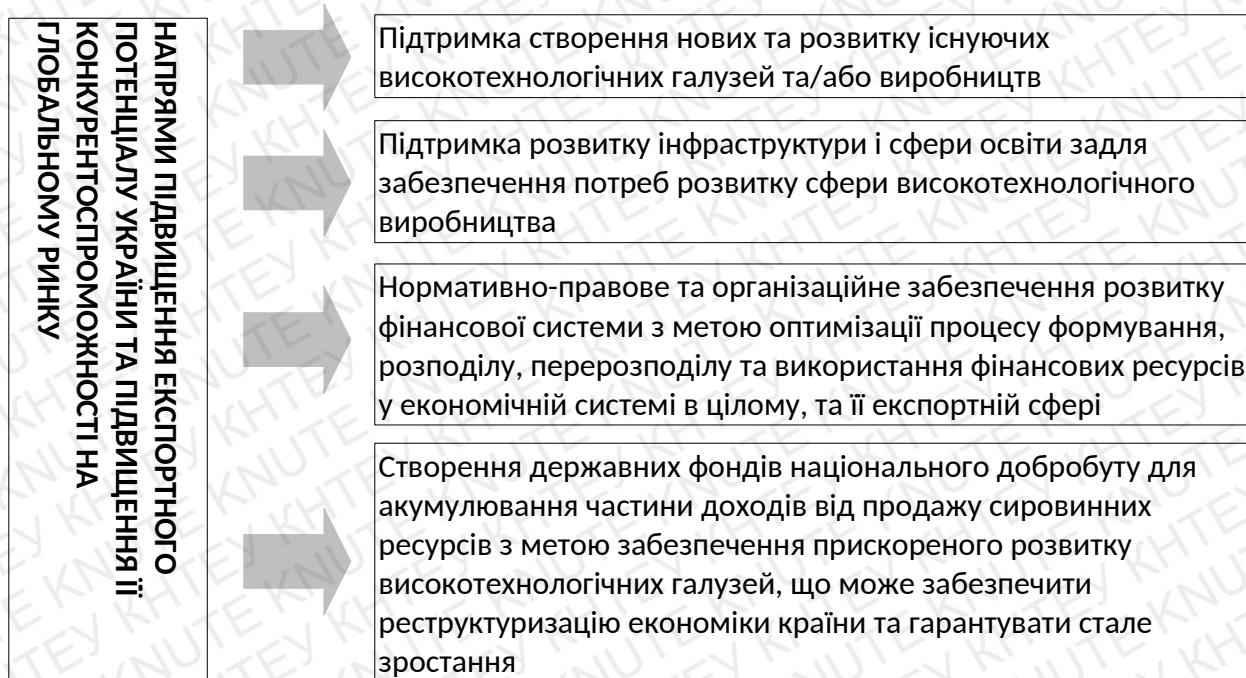

Рис. А.1. Напрями підвищення експортного потенціалу України та підвищення її конкурентоспроможності на глобальному ринку

Джерело: складено автором

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ БАНКРУТСТВА МСП УКРАЇНИ

недосконала законодавча база щодо регулювання питання банкрутства підприємств, яка, незважаючи на реформування, вимагає ще доопрацювання Проблеми ринку інтелектуальної власності в Україні

відсутність будь-яких відкритих статистичних та аналітичних даних по динаміці банкрутства підприємств в Україні (за виключенням платних джерел інформації) для реальної оцінки масштабності явища і розуміння нагальності вирішення проблеми Кадрові проблеми

недостатній контроль держави щодо рівня банкрутства підприємств в Україні та здійснення заходів щодо його зниження Структурні проблеми

відсутність методики визначення та попередження банкрутства підприємств за видами економічної та промислової діяльності Проблеми комерціалізації

відсутність підтримки з боку держави неплатоспроможних підприємств приватної форми власності Фінансові проблеми

відсутність консультаційних центрів допомоги для неплатоспроможних підприємств та підприємств, які мають фінансові труднощі або перебувають у кризовому стані Правові проблеми

недостатність коштів і кваліфікованих фахівців для формування відокремлених антикризових підрозділів на підприємстві Проблеми охорони ІВ

Рис. Б.1. Основні причини банкрутства українських МСП

Джерело: побудовано автором

Таблиця В.1

SWOT-аналіз українських МСП

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Значні обсяги виробництва продукції та послуг. Значна частка зайнятих на підприємствах. Можливість маневрувати при погіршенні економічних умов. Нижчі ризики у порівнянні з великими підприємствами при здійсненні господарської діяльності.</p>	<p>Обмежені фінансові ресурси. Складнощі в отриманні кредитів. Ускладнення ЗЕД через необхідність приведення виробництва та якості продукції до європейських вимог. Значна конкуренція на ринку.</p>
Можливості	Загрози
<p>Впровадження економічних реформ. Покращання державної підтримки МСБ. Розвиток вітчизняного банківського сектору в галузі кредитування МСП. Припинення військових дій на Сході України.</p>	<p>Ускладнення системи оподаткування. Погіршення інвестиційного клімату. Розвиток інфляційних процесів. Важкість прогнозування майбутньої діяльності через зміну політичного курсу, президентських виборів 2019.</p>

Джерело: складено автором

Розвиток МСБ в Україні потрібно здійснювати за наступними напрямками:

1. Фінансова підтримка МСП. На прикладі європейських країн, необхідними є наступні кроки:

- пільгове кредитування (на регіональному та державному рівнях) передбачає надання кредитних субсидій - різниці між ринковим та пільговим кредитом, кредитування за зниженими ставками, збільшення періоду кредитування (до 10 років, причому у 1-2 роки звільнити МСП від сплати відсотків за кредитом);
- гарантії спеціалізованих банків за кредитами;
- введення дотацій на пільгове кредитування;
- пайова участь інвестиційних компаній у фінансуванні діяльності МСП.

Також необхідними кроками є допомога в придбанні або оренді приміщень та залучення вкладів населення в регіональні інвестиції, спрощення обліку фінансово-господарських операцій та механізму розрахунку податкових платежів, зменшення обсягу податкової звітності, що подається до податкових органів. Для цього необхідно є підготовка та реалізація законів, постанов, спрощення процедури реєстрації та ведення звітності, боротьба з корупцією на шляху отримання фінансово-кредитної допомоги з боку держави.

Необхідним є створення фондів підтримки малого підприємництва за рахунок крупних комерційних організацій і допомога в реалізації їх активної діяльності; створення інших об'єктів інфраструктури малого підприємництва, до яких відносяться інформаційно-аналітичні центри, фонди розвитку, агентства малого бізнесу, бізнес-інкубатори, навчальні центри, кредитні спілки та об'єднання підприємців.

2. Адміністративна підтримка МСП повинна включати наступні кроки:

- розробка і реалізація програм і проектів розвитку та підтримки малого підприємництва;
- постійний оперативний моніторинг економічної активності малого підприємництва на державному, регіональному і місцевому рівнях;
- регулювання взаємодії органів місцевого самоврядування і державних органів влади, уповноважених здійснювати підтримку малого бізнесу.

3. Інноваційна підтримка МСП має полягати у наданні державних інвестиційних субсидій (надбавок), як це запроваджено у країнах Східної Європи (такі надбавки зазвичай надаються без умови її поверненості, а також вони не оподатковуються, на відміну від субсидій). Також вважаємо, що з метою збільшення частки інноваційних МСП держава повинна збільшити кошти на інноваційну діяльність, адже переважно розробка та впровадження інновацій здійснюється МСП за рахунок власних коштів.

4. Інформаційна підтримка МСП.

Для цього необхідно створювати спеціальні сайти, адже переважно офіційні сайти державних органів влади наводять статистичні дані щодо діяльності МСП, надають нормативно-правову базу регулювання діяльності таких підприємств та пропонують послуги щодо офіційного звернення з актуальними питаннями. Проте розгляд таких звернень може тривати до 1 місяця, а МСП потребують прийняття рішень швидше. Тому варто створювати різноманітні сайти та програми, як є країнах-членах ЄС, наприкладі державної підтримки МСБ в ЄС, а саме - за прикладом таких програм, як EU4Business, Women in Business чи Європейський фонд для Південно-Східної Європи (European Fund for Southeast Europe).

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ АМК УКРАЇНИ

Здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції

Контроль за концентрацією та узгодженими діями суб'єктів господарювання

Контроль за регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій

Методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції (складається з узагальнення та аналізу практики застосування законодавства про захист економічної конкуренції, здійснення офіційного тлумачення власних нормативно-правових актів та надання рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції)

Сприяння розвитку добросовісної конкуренції (включає в себе, зокрема: взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, підприємствами, установами та організаціями з питань розвитку, підтримки, захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки; надання обов'язкових для розгляду рекомендацій та внесення зазначеним суб'єктам пропозицій щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції; участь у розробленні та внесення в установленому порядку пропозицій щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки; міжнародне співробітництво з питань, які належать до компетенції Антимонопольного комітету України)

Рис. Е.1. Основні напрями діяльності АМК України [16]

